

Dnr: 1272/15

2016-03-21

DETALJPLAN FÖR OMRÅDE
NORR OM CENTRALSTATIONEN

MKB-bilaga KULTURMILJÖ

Göteborgs Stad
Stadsbyggnadskontoret

MKB-bilaga Kulturmiljö
Detaljplan för område norr om Centralen
Dnr: 1271/15

Sweco Architects AB

Uppdragsnummer: 3605022
Skånegatan 3
Box 5397
SE-402 28 Göteborg
www.sweco.se

Mötet mellan olika stadsbyggnadsskick

Konstrasterna mellan den historiska stadskärnans enhetligt låga skalordning och likställda byggnadsskick utan monumentala dominanter å ena sidan och det ny-modernistiska stadsbyggnadsskick med kluster av skyskrapor som planeras för Centralenområdet å den andra, skulle i teorin kunna värderas som en förstärkning av det för Göteborg typiska med tydligt avgränsade stadsdelar med egna särartade stadsbyggnadsskick – men detta bara under vissa specifika villkor. Just denna stadens övergripande karaktär som de ”små stadsdelarnas stad” torde vara något självklart att vidmakthålla även då staden växer, vilket betyder att de olika särarterna inte bör sammanblandas och växa in i varandra. Om det historiska centrumets egenart urholkas till förmån för skalförhöjningar, rumsliga inkapslingar av de för staden typiska öppna platsbildningarna eller monumentala dominanter tätt inpå befintliga strukturer växer staden på bekostnad av den befintliga stadens kvaliteter.

Bedömningen är att det är just detta som kommer att ske med de byggrätter som detaljplaneförslaget medger, i synnerhet med den nära angöring mot den historiska stadskärnan som det här är frågan om, och detta med en så kraftig skalförskjutning att den visuellt kommer att uppfattas som en del av Drottningtorgets stadsrum och framträda som ett ”infillprojekt” i nära interaktion med de historiska byggnader som idag omsluter Drottningtorget. Bedömningen görs att planförslaget inte svarar mot behovet av en eftertänksamt förmedlad övergångszon på den historiska stadskärnans villkor, utan snarast möjliggör ett dominansförhållande i stadsbygget som står i strid med de berörda stadsrummens egenarter.

Annonseringen av en ny stadsdel norr och öster om Drottningtorget behöver inte vara ett problem i sig, men då det i detta fall är frågan om en närgående skalförhöjning och en i sammanhanget främmande arkitektonisk ordning som inte lämnar någon del av torgrummet kvar med rimligt bibehållen integritet, uppstår inte heller någon inbördes bekräftelse där stadens olika historiska skikt och livsrum kan förstärka varandras särarter.

I denna kulturmiljöbilaga till den samlade MKB:n har detaljplanens visuella påverkan på stadskärnans arkitektoniska egenarter och häri inbegripna riksintressgrunder analyserats och utvärderats, vartill också föreslagits olika åtgärder som skulle kunna bidra till exploateringsbättre angöring mot den historiska stadskärnan. Bl.a. föreslås en radikal sänkning av exploateringsnivån och en omfördelning av byggnadsvolymnernas inbördes relation.

Innehåll

Inledning	7
Detaljplan för område norr om Centralstationen	7
Behovsbedömning och MKB.....	7
Kulturmiljöbilaga till MKB	8
Utgångspunkter	8
Urval	8
Disposition, angreppssätt och bedömningsmetod	9
Samlat bedömningsresultat.....	9
Upplägg.....	10
Riksintresset Göteborgs innerstad	12
Den utvalda kulturmiljöns riksintressegrunder	12
Identifierade riksintressegrunder i Riksintressebeskrivningen O2:1-5 som berör Staden inom vallgraven med parkbältet.	12
Miljösammanhang 1 Drottningtorget	14
A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll.....	15
B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyerna	19
C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet	23
D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad	26
Miljösammanhang 2 Vallgraven	27
A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll.....	28
B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyn.....	30
C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet	33
D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad	34

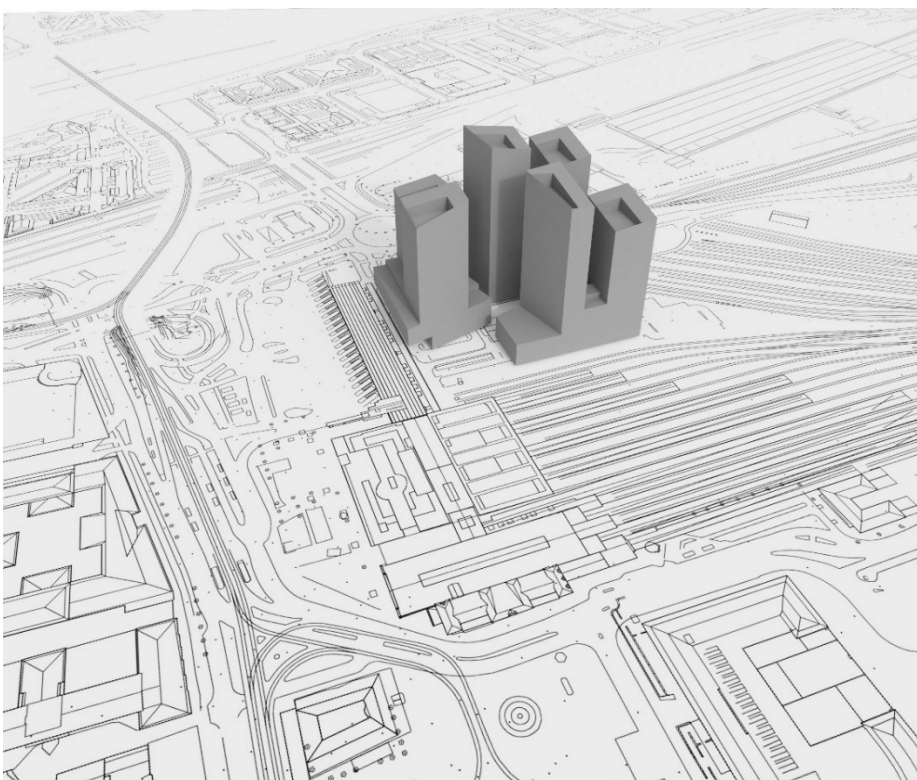
Miljösammanhang 3 Stora Hamnkanalen	35
A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll	36
B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyerna	38
C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet	40
D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad.....	42
Bedömning av påverkansgrad	43
Kumulativa effekter	44
Miljösammanhang Drottningtorget	44
Miljösammanhang Vallgraven.....	46
Miljösammanhang Stora Hamnkanalen.....	46
Sammanfattning kumulativa effekter	46
Miljösammanhang Drottningtorget	47
Miljösammanhang Vallgraven.....	48
Miljösammanhang Stora Hamnkanalen.....	49
Förslag till åtgärder	50
Detaljplan för område norr om Centralen	50
Kumulativa effekter.....	50
Källor	51
Bilaga – Riksintressebeskrivningen	52

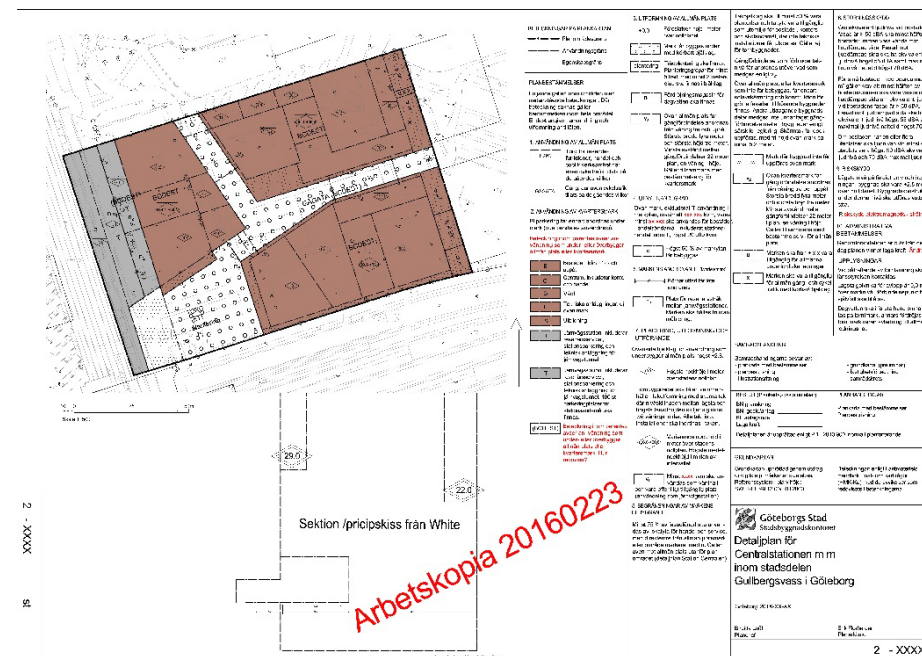
Inledning

Detaljplan för område norr om Centralstationen

Syftet med detaljplanen är att möjliggöra en utvidgning av stationsfunktioner samt tillföra kontor, bostäder, handel, , skola och vård norr om Centralstationen i Göteborgs centrum. Bebyggelsen uppförs som torn, de första våningarna med bredare bas än de övre. Tornens nockhöjd ovan stadens nollplan regleras i planen till 88,8, 106,8, 99,6, 114,0 och 81,6, 96,0 meter. Basernas högsta nockhöjder varierar mellan 18,1 och 38,4 meter ovan stadens nollplan.

Bilden ovan illustrerar detaljplanens exploatering samt byggrätternas lokalisering.

Arbetsmaterial plankarta, 2016-02-23

Behovsbedömning och MKB

Genomförandet av detaljplanen har av kommunen bedömts kunna medföra betydande miljöpåverkan varför en miljöbedömning ska göras. Syftet med miljökonsekvensbeskrivningen är bland annat att möjliggöra en samlad bedömning av den inverkan markanvändningen får på miljön, människors hälsa och hushållning med mark, vatten och andra resurser. Bedömningen ska belysa direkta och indirekta effekter som planens genomförande medför på människor, djur, växter, mark, vatten, luft, klimat, landskap och kulturmiljö, samt på hushållningen med mark, vatten och andra resurser och på den fysiska miljön i övrigt. MKB:n ska också föreslå åtgärder, exempelvis skademinskande eller miljöförbättrande. MKB:n utgör ett beslutsunderlag för kommunens politiker inför antagande av planen, men syftar också till att ge alla berörda en samlad bild av planens miljökonsekvenser.

Kulturmiljöbilaga till MKB

Detaljplanen innebär en visuell påverkan på ett flertal kulturhistoriska värden i Göteborgs stadskärna. Bland dessa värden finns riksintresse för kulturmiljövård, och områden utpekade som kulturhistoriskt värdefulla i kommunens bevarandeprogram. Kulturmiljöbilagan syftar till att utgöra ett bedömningsunderlag som del av den samlade miljökonsekvensbeskrivningen avseende detaljplan för område norr om Centralen, i vilken den visuella påverkan på ett urval av riksintressemiljöerna studerats.

Utgångspunkter

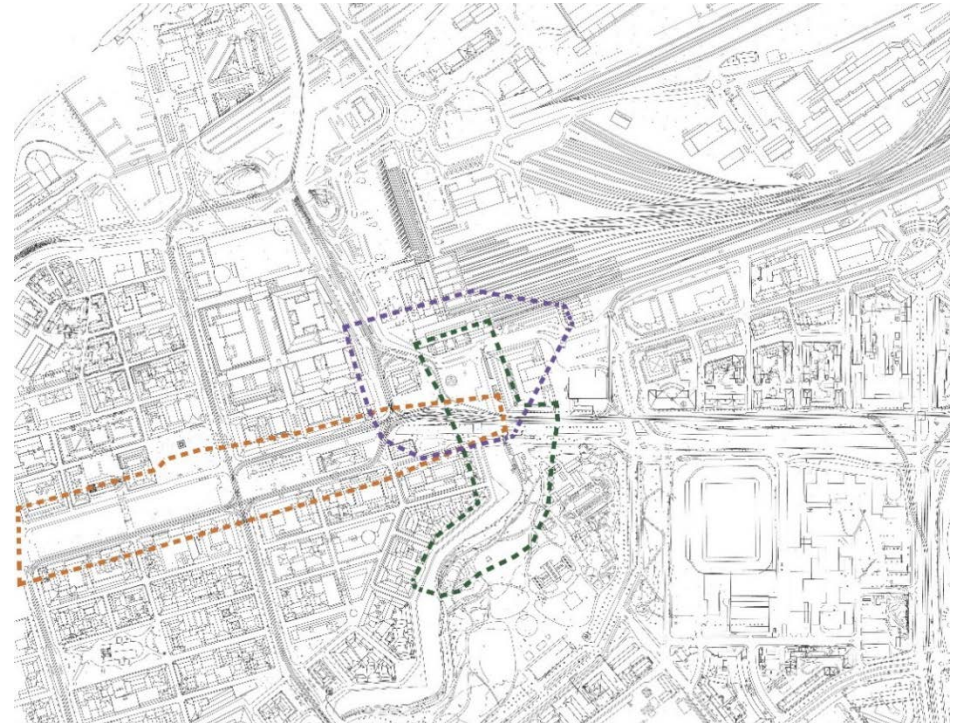
Riksintresse för kulturmiljö

Områden av riksintresse får inte påtagligt skadas (Miljöbalken 3 kap § 6). Påverkan på ett område av riksintresse kan ske direkt eller indirekt och kan följa av en föreslagen bebyggelse eller en verksamhet med ökade störningar för att nämna två exempel.

I denna utredning är det planförslagets visuella påverkan på relevanta delar av riksintresset för kulturmiljö Göteborgs innerstad O2:1-5, *Staden inom Vallgraven med parkbältet* som bedöms. Påverkansbedömningen har skett på den byggrätt som föreslås i detaljplanen och inte på förslag till utformning.

Urval

Ett antal stadsmiljöer, miljösammanhang, inom riksintresseområdet *Staden inom Vallgraven med parkbältet* har valts ut att ingå i Kulturmiljöbilaga till MKB. Urvalet grundas på en bedömning i fält av informationstäthet och exponeringsgrad inklusive analys av siktlinjer mot planområdet. Tre miljösammanhang med tillhörande vyer har valts ut för fördjupad beskrivning och bedömning av påverkan.

De tre undersökta miljösammanhangen, Drottningtorget (lila markering), Vallgraven (grön markering) och Stora Hamnkanalen (orange markering).

Utvalda miljösammanhang och vyer:

1. Drottningtorget

Miljösammanhanget rymmer hela Drottningtorget med vypunkter från Slussplatsen och Drottningtorgsbron samt en vy från torgytans mitt.

2. Vallgraven

Miljösammanhanget innefattar Vallgravens norra del inklusive delar av Trädgårdsföreningen och Stora Nygatan. Den valda vyn mot planområdet utgår från Trädgårdsföreningen, vid sidan av Vallgraven, strax söder om bastionen Carolus IX Rex.

3. Stora Hamnkanalen

Stora Hamnkanalens miljösammanhang löper över kanalrummet från Kämpebron över Brunnsparken, till Drottningtorget. De två valda vyerna utgår från Södra Hamngatan i höjd med Kämpebron respektive från Tyska bron.

Planförslagets påverkan på Göteborgs stadsiluett, som sedd från älven och bergshöjderna runt staden utgör en del av riksintressegrunden, har inte bedömts.

Disposition, angreppssätt och bedömningsmetod

- A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll
- B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyerna
- C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet
- D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad

Beskrivningen genomförs i två steg, A och B. I A beskrivs först miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll. I B beskrivs hur riksintressegrunden upplevs i de avgränsade vyerna. De utvalda miljösammanhangen och vyerna har studerats med fokus på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet. Med detta avses möjligheterna att uppleva det berättande innehållet på ett aspekt- och associationsrikt sätt med alla sinnen. Här handlar det om hur den fysiska miljöns visuella innehåll underbygger betraktarens föreställningsförmåga, att omvandla synbildens form- och materialverkan till en inlevelse i ett historiskt berättarskikt. Detta är också kulturmiljövårdens mening och huvudsyfte, att bevara för att i nuet uppleva och förstå det förflutna. Här innefattas möjligheten till inlevelse och förståelse för de historiska skeenden som genererat den samlade bebyggelsemiljön med dess olika komponenter och samlade formbildningar.

Bedömningen utgår således från hur planförslaget påverkar riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet. Eftersom det är upplevelsen och läsbarheten som förmedlar förståelse av de riksintressanta historiska skeendena har beskrivningarna också tillförts ett mer associationsrikt språk. De associativa begrepp som används för beskrivningarna syftar till att fånga upplevelsen av arkitekturen

och miljön och till att beskriva miljön på ett aspektrikt sätt. Denna metod syftar också till att möjliggöra spårbara kopplingar mellan de beskrivna miljösammanhangen och bedömningarna av påverkansgrad.

Den bedömningsmetod som använts har uppdelats i två steg, C och D. I C beskrivs hur vyerna påverkas av exploaterings materiella och formmässiga innehåll och därigenom karaktären och berättarinnehållets läsbarhet inom vyn i miljösammanhanget. Förklaringen av påverkan struktureras och relateras till vilka egenskaper som påverkas och hur (presenterade i B).

Därefter görs en samlad bedömning av påverkansgraden (D), vilken har indelats i en femgradig skala enligt följande:

Mycket stor
Stor
Måttlig
Marginell
Ingen

Graderingen av påverkan på riksintressegrundens läsbarhet och upplevelsepotential är genom systematiken i B och C spårbara med referens till vilka egenskapsförändringar som graderingen baseras på. Detta innebär också att det finns identifierbara egenskaper som kan relateras till förslag på olika åtgärder för att minska påverkan.

Bedömningen avser riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet som förmedling av ett historiskt berättarinnehåll, inte exploaterings tillförda arkitektoniska kvaliteter som byggnadsmonument betraktad. Därför visas i illustrationerna planförslagets byggrätter och de antagna kumulativa byggrätterna, det vill säga möjlig exploatering i yta och höjd.

Samlat bedömningsresultat

Utredningen visar sammantaget att planförslaget innebär en mycket stor negativ påverkan på en central del av riksintresset Göteborgs innerstad, *Staden inom*

vallgraven. Planförslaget innebär en samlad negativ påverkan på riskintressegrundens upplevelse- och läsbarhet som accentueras ytterligare vid beaktandet av de kumulativa effekterna vid Drottningtorget.

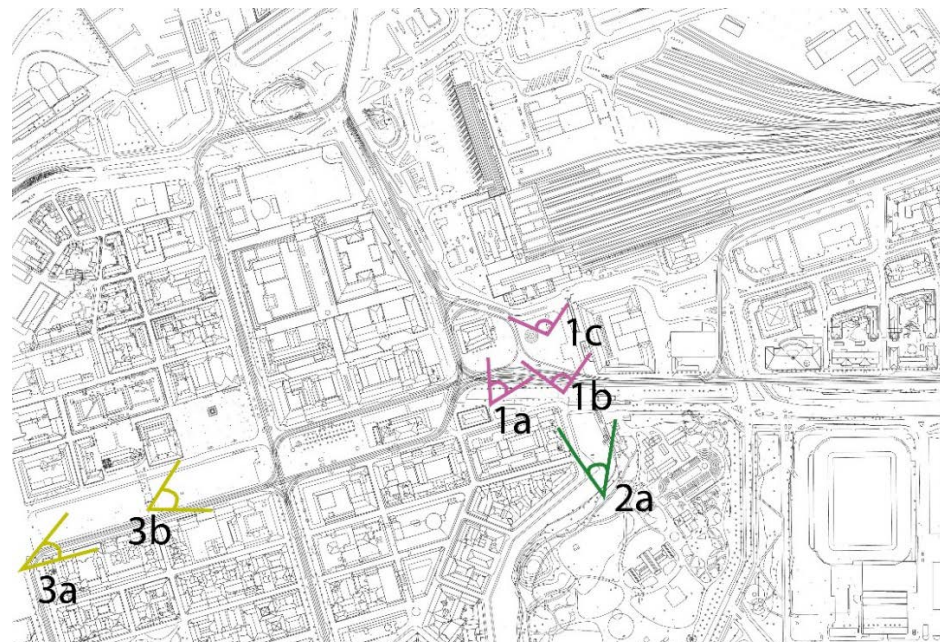

Karta som redovisar påverkan på riksintressets upplevelse –och läsbarhet. Med gult anges var stor påverkan sker, med rött vilket område som utsetts för mycket stor påverkan.

De valda synbilderna svarar tillsammans inte bara mot 51 av de 59 identifierade riksintressegrunderna, utan har också lokaliserats till strategiska lägen utmed stråket Hamnkanalrummet till Drottningtorget och vidare in i vallgraven i syfte att erhålla säkra indikationer för välgrundade antaganden om planförslagets samlade influensområde mellan de valda vyerna. Kartredovisningen ovan visar att den bedömda negativa påverkan från stor till mycket stor omfattar ett stort och centralt område som på goda grunder bedöms vara av strategisk vikt för möjligheten att tillgodogöra sig hela riksintresset *Staden inom vallgraven med parkbältet* på ett adekvat sätt.

Upplägg

Beskrivningen av de tre olika kulturmiljösammanhangen med tillhörande vyer för utvärdering av planförslagets visuella inverkan på läsbarheten och upplevelsen av respektive miljö berättarpotential har uppdelats i tre avsnitt i enlighet med tabelluppställningen nedan.

Kartan ovan visar vyerna inom miljösammanhangen

Utvärderade miljösammanhang och vyer:

- 1 Drottningtorget, med vyerna a-c mot norr: a. Slussplatsen, b. Drottningtorgsbron och c. mitt på torget, i höjd med kiosken.
- 2 Vallgraven, med vy mot norr: a. från Trädgårdsföreningen vid vallgravskanten strax söder om bastionen Carolus IX Rex.
- 3 Stora Hamnkanalen, med vyerna a-b mot öster: a. från korsningen Västra och Södra Hamngatan och b. från Tyska bron.

Varje avsnitt inleds med en kulturmiljökaraktärisering som inbegriper miljöns berättarinnehåll med referens till riksintressegrundens identifikationer (A), åtföljd av en närmare analys av riksintressegrundens upplevelsegenskaper och läsbarhet inom de avgränsade vyerna (B). Med grund i den föregående identifieringen av miljöns berättarpotential som morfologiska och visuella uttryck, analyseras och utvärderas planförslagets visuella påverkan (C) samt grad av påverkan på riksintressegrundens läsbarhet och upplevelseinnehåll (D).

Rapporten avslutas med en systematiserad redovisning av bedömd påverkan, redovisning av kumulativa påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet samt förslag på åtgärder.

Medverkande

Projektledning: Sören Holmström, plan- och byggantikvarie Stadsbyggnadskontoret. Ansvarig för uppdraget hos Sweco är Elin Bäckersten, bebyggelseantikvarie.

Projektgruppen har utgjorts av Sören Holmström från stadsbyggnadskontoret samt Elin Bäckersten och Sara Jacobsson med stöd av Maria Görts och Johanna Hadmyr från Sweco. Illustrationer och fotografier av projektgruppen. Visualiseringar av detaljplanens byggrätt och kumulativa effekter har tagits fram av Linda Hansson på Sweco. Historiska fotografier och illustrationer är hämtade från databasen Carlotta.

Arbetet har utförts under perioden december 2015 – mars 2016.

Riksintresset Göteborgs innerstad

Riksintresse 02:1-5 – urval som berör *Staden inom vallgraven med parkbältet*

Den utvalda kulturmiljöns riksintressegrunder

Genom beskrivningarna av miljösammanhangen Drottningtorget, Vallgraven och Stora Hamnkanalen konstateras att dessa rymmer ett samlat informations-innehåll som är av strategisk betydelse för en förståelse av hela riksintresset *Staden inom vallgraven med parkbältet*. I miljösammanhangen framträder tydligt *1600- och 1700-talens fästningsstad* med befästningar och holländsk kanalstadsplan med tillhörande bebyggelse, grönstruktur och kanaler. På Drottningtorget och utmed Stora Hamnkanalen framträder *hamn- sjöfarts- och handelsstaden*. Vidare syns tydligt *1800-talets tidiga stadsnydaning* med stadens anspråkstagande av befästningar för bebyggelse, parker och torg och seklets fortsatta stadsbyggande som innebar en *storstadsomdaning* med utbyggnad av olika slags kommunikationer. Inte minst finns i de undersökta miljösammanhangen ett innehåll som omedelbart associerar till Göteborg och stadens identitet. Flertalet *göteborgska särdrag* har identifierats, som låg sammanhållen bebyggelse i gult tegel och puts, formgivna i en medeltidsromantisk stil och i den carlbergiska nyklassicismen i stadsrum med kanaler, granitbelagda gångstråk och riklig grönska.

De tre miljösammanhang som valts ut omfattar hela 51 av de totalt 59 identifierade riksintressegrunderna (motiv och uttryck). Vallgraven rymmer 32 identifierade riksintressegrunder, Stora Hamnkanalen med vyer mot öster rymmer 31 stycken. Flest uttryck för riksintressegrunden återfinns i miljösammanhanget Drottningtorget, 37 stycken.

Identifierade riksintressegrunder i Riksintressebeskrivningen 02:1-5 som berör Staden inom vallgraven med parkbältet.

Kodningen är utförd i den tematiska ordning som beskrivningen framställs (se bilagd riksintressebeskrivning).

- 1: Drottningtorget
- 2: Vallgraven
- 3 Stora Hamnkanalen

M	MOTIVERING	1	2	3
M1	..., formad av funktionen som "Sveriges port mot väster" ...			X
M2	... för sjöfart, handel .... strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem.			X
M3	... för ..., ... försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem.		X	
M4	Rikets främsta <i>sjöfartsstad</i>			
M5	... samt <i>residensstad</i>			X
M6	..., domkyrko- och universitetsstad.			
M7	..., präglad av tre seklers handelsaristokrati.			X
M8	... förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, ...	X	X	X
M9	... stadsbyggandet under 1800- och 1900-talen.	X	X	
M10	... göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer.			
M11	Storstadsmiljö	X		X

	UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET			
G	1600- och 1700-talens fästningsstad	1	2	3
G1	1600- och 1700-talens fästningsstad ...	X	X	X
G2	... bevarade delar av stadsbefästningarna	X	X	
G3	1600- och 1700-talens ... kanalstad ...	X	X	X
G4	holländskt inspirerad kanalstadsplan	X	X	X
G5	Befästningsgördel	X	X	

G6	Vallgrav	X	X	
G7	Gatunät	X	X	X
G8	..., tomtstruktur	X	X	X
G9	..., bevarade och igenfyllda hamnkanaler.	X	X	X
G10	... solida köpmanshus av tegel som tillkom efter bränderna vid 1700-talets mitt.		X	X
G11	Karaktären hos "Hamngatorna"....	X		X
G12	... de trånga bakgatorna, med huvudsakligen 2-3-våningshus.	X	X	
G13	... trädkantade kanalen Fattighuset och Gamla Fattighuset av trä - hela miljön utmärkande för 1700-talets nedbrunna Göteborg	X	X	

R	Det tidiga 1800-talets stadsnydaning	1	2	3
R14	... stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad ...			X
R15	... det bälte av ny bebyggelse ... som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808	X		
R16	... det bälte av ... planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808	X		
R17	Längs vallgravens insida kajgator, ...	X		
R18	Längs vallgravens insida ..., öppna platser			
R19	Längs vallgravens insida ... salutorg			
R20	Längs vallgravens insida ... byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader.	X		X
R21	Längs utsidan parker ...	X		
R22	Det tidiga 1800-talets stadsnydaning	X	X	
R23	Gränsboulevarden Nya Allén	X	X	

O	Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden	1	2	3
O24	Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungliga slutna innerhamnar fr.o.m. 1840-talet ersattes av älvstrandens djuphamn, ...	X	X	X
O25	affärslivets utveckling från de gamla patricierhusen till varuhus ...	X		X
O26	affärslivets utveckling från de gamla patricierhusen till...saluhallar			
O27	Kajer ... kring Stora Hamnkanalen	X	X	X
O28	... sjöfartsanknuten bebyggelse som f.d. Ostindiska kompaniet och andra gamla handelshus kring Stora Hamnkanalen			X

O29	..., kontor och magasin för handelsfirmor och rederier mot älven.			X
O30	Banker och försäkringsbolag vid Hamngatorna			X
O31	Donationsgrundade anläggningar som parker, sjukhus, skolor, museer och bostadsstiftelser.		X	
T	Det sena 1800-talets storstadsomdaning	1	2	3
T32	Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, ...	X		X
T33	Cityomvandlingen med ..., hamnens och järnvägarnas tullpackhus			X
T34	Cityomvandlingen med .... hamnens och järnvägarnas stationsmiljöer ...	X	X	
T35	Cityomvandlingen med .... samt de plana kanalbroarna av järn.		X	X
T36	Det sena 1800-talets storstadsomdaning	X	X	X
T37	Det sena 1800-talets storstadsutbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik	X	X	
T38	Cityomvandlingen med... Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna	X	X	

L	Göteborgska särdrag i stadsbilden	1	2	3
L39	Stadssiluetten från älven och bergshöjderna			
L40	Kanalstadens vattenstråk	X	X	X
L41	kontakten med älven			
L42	Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd	X	X	X
L43	Byggnadstraditionen ... gula "Göteborgsteglet"	X	X	X
L44	Byggnadstraditionen ... carlbergiska nyklassicismen			X
L45	Byggnadstraditionen ... medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt	X	X	
L46	Byggnadstraditionen ... rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi	X	X	
L47	Gatukaraktären med gatsten och gånghållar i bohustranit ...	X	X	X
L48	... rikliga inslagen av grönska i stadsbilden	X	X	

Miljösammanhang 1 Drottningtorget

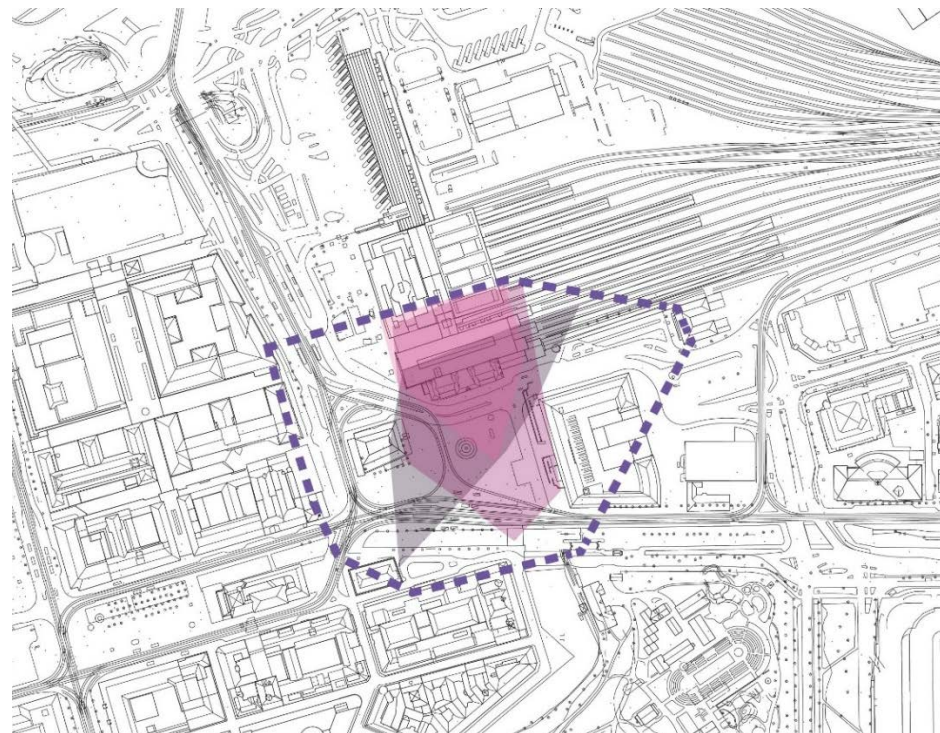
Drottningtorgets miljösammanhang avgränsas av planområdet i norr, Centralposthuset i öster, Fattighusån, Trädgårdsföreningen, Vallgraven och bebyggelsen inom Vallgraven mot söder. Mot väster avgränsas rummet av Hamnkanalen och Nordstans kvarter.

Miljösammanhanget innehåller flera av riksintressets teman, inklusive riksintressegrundens olika identifikationer. Tre vyer har valts från vilka riksintressets framträdande i miljösammanhanget beskrivs. Angörandet av miljösammanhanget, oavsett från vilket håll man kommer, sker via stadsrum i vilka riksintressegrundens teman upplevs.

Riksintressegrunden

- M8-9, M11 (3)
- G1-9, G11-13 (12)
- R15-17, R20-23 (7)
- O24-25, O27 (3)
- T32, T34, T36-38 (5)
- L40, L42-43, L45-48 (7)

Sammanställningen av riksintressegrundens olika identifikationskoder för miljösammanhanget Drottningtorget visar områdets centrala betydelse för förståelse av aspekter inom riksintressegrundens teman 1600- och 1700-talens fästningsstad, det tidiga 1800-talets stadsnydning och det sena 1800-talets stadsnydning. I miljösammanhanget återfinns även flertalet Göteborgska särdrag.

Miljösammanhanget Drottningtorget med tre vyer mot planområdet, från Slussplatsen, Drottningtorgsbron och från Drottningtorgets mitt.

A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll

Drottningtorget är ett oregelbundet och luftigt stadsrum, starkt präglat av kommunikation och resande under cirka 200 år. Torget släpper in staden från flera olika håll, ömsom öppet och ömsom slutet. De slutna delarna av torgets avgränsning utgörs inte av slutna kvarter utan av solitära byggnader. Deras inbördes förhållande till varandra ger en stormaskig struktur. Genom denna silas stadens liv i diagonaler som löper mellan fasader som frontar torgytan. Det öppna stadsrummet gör orienteringen lätt och understödjer genandet över torgytan.

Drottningtorgets solitärbyggnader, Centralstationen, Centralposthuset och i bakgrunden före detta Västgötabanans stationshus.

Ett torg med fortifikations- och kommunikationshistorisk överblick

Drottningtorget ligger på utfylld mark i en tidigare del av Vallgraven som ingick i försvarsanläggningen som omgav den befästa staden Göteborg. Mot söder möter torget Vallgraven som utgör en del av befästningsverken, där bastionen Carolus IX Rex tydligt framträder. Bastionen vinklar ut i vallgraven och den spetsiga

formen tas upp i Trädgårdsföringens planform på motstående sida av Vallgraven.

Broarna över de tre vattenvägarnas möte vid Drottningtorget.

Från Drottningtorgsbron som går från torget, över Fattighusån till Slussbron och Slussgatan överblickas Vallgraven, den trädkantade Fattighusån och Trädgårdsföreningen. Blicken möter en lugnare miljö än vid det transporttöta Drottningtorget. I vyn från broarna mot bastionen och längs Stora Nygatan kan befästningsanläggningens struktur läsas. Förutom Vallgraven har man från detta läge överblick över Fattighusåns och Hamnkanalens östvästliga sträckning. Dessa tre vattenvägar utgör väsentliga delar av stadens tidiga transportsystem. Deras möte vid Drottningtorget ger en uppfattning av den historiska kontinuitet som stadsrummet har för resande och transporter och vattnets avgörande roll i stadens framväxt. Den synliga kommunikationshistorien har i Stampgatan, norr om

Fattighusån ytterligare ett lager som präglat rummet innan järnvägen, spårvägen och bilvägen. Stampgatan var den östra landsvägen in till stan, via denna nåddes Drottningporten och den befästa staden.

De tre vattenvägarnas möte med de oregelbundna stadsrummen

De tre vattenvägarna som möts vid Drottningtorget har stenskodda kajkanter och stensklädda murar mot vattnet. På vissa ställen är stensättningen från tiden för stadens grundande och byggandet av kanalerna. Här och var löper trappor ned till vattnet och påminner om att vattensystemen inte bara utgör en vattenspegel för dagens stadsbild eller fungerat för transporter från A till B. Snarare visar de historiska lastkajer, där varor och råvaror kunde lastas på och av pråmar på strategiska ställen som Drottningtorget eller vid de kilformade platser som uppstod i passningen av den rätvinkliga kanalstadsplanen och befästningsverkens form. I mötet mellan bebyggelsen inom Vallgraven och Hamnkanalen i höjd med Drottningtorget mot sydost finns just en sådan kilformig öppen yta, Slussplatsen.

Vy över Slussplatsen och Göta källare.

Att Drottningtorget framträder som ett oregelbundet stadsrum betyder inte att det är ogenomtänkt. Centralstationens markerade entréparti mot Drottningtorget ligger i samma axel som Vallgraven. På liknande vis möter Centralposthusets uppställning vinkelrätt upp mot Stora Hamnkanalen som fondbyggnad. Den arkitektoniska gestaltningen av byggnaderna på Drottningtorget har utgått från och använt de historiskt givna och motstridiga planstrukturerna uppkomna i mötet mellan befästningsverken och kanalstadsplanen. Detta är inte minst påtagligt vid en studie av Centralposthusets planform och nyttjande av tomtplatsen. Tomten, en ravelin i befästningen innan den bebyggdes, mötte Vallgraven i en spetsig vinkel, utfylld av byggnaden.

Centralstationen med entréparti i axel mot vallgraven, flankerad av Centralposthuset och Hotell Eggers som vinklar upp mot Drottningtorgets öppna yta. Siktlinjerna fångas av de tre fasaderna och fortsätter vidare på ömse sidor Centralstationen

Byggnader för offentliga funktioner med lång kontinuitet

I torgrummet står ett antal framträdande solitära byggnader. De är byggda för offentligt bruk och verksamheter: posthus, hotell och stationsbyggnader. Byggnaderna och de verksamheter de byggdes för att rymma ligger i anslutning till kommunikationsstråken järnvägen, Fattighusån/Hamnkanalen/Vallgraven och den östra landsvägen in till staden. Kommunikationerna understödde byggnadernas användning. I byggnaderna på Drottningtorget har stor omsorg lagts i respektive byggnads individuella gestaltning och placering i stadsrummet. Här är synligt tidigare generationers stadsbyggnadsmässiga ambitioner och den stadsbild de ville besökare skulle möta vid sin ankomst till staden.

Miljösammanhangets långa prägling av kommunikationer och resande har bland annat som konsekvens att byggnaderna i Drottningtorgets närhet i stort sett rymmer samma slags verksamheter som för 200 år sedan, även om husen är från skilda tider och med olika arkitektoniskt anslag.

Hotellbyggnader från olika tider vid Drottningtorget.

Byggnadsskick och berättelser

Kring torget visas en studie av arkitektonisk stilhistoria. De äldre uttrycksformerna är tydligt läsbara vilket underlättar inlevelsen i dåtidens självuppfattning. Längs torgrummets varierande sidor med omväxlande slutna och öppna vyer berättar olika historier som upplevs på skiftande sätt.

Göta Källare uppfördes för drygt 200 år sedan som det första regelrätta hotellet i staden. Byggnaden, präglad av stram nyrenässans, utgör en del av berättelsen om resandet vid platsen. Hotellet fick efterföljare. Sentida hotellbyggnader har ersatt äldre, Centralposthuset har byggts till och om för hotellverksamhet. En annan hotellbyggnad som präglar stadsrummet är Hotell Eggers med putsade fasader och eklektisk dekor, typisk för det sena 1800-talets arkitektoniska strömning. Ytterligare fler hotell finns runt Slussplatsen och i Nordstankvarteren.

Det gula göteborgteglet dominerar i stadsrummet.

Dominant i stadsrummets språk är det gula teglet som återfinns i Centralstationen och Centralposthuset, även i det något längre bort belägna Västgötahusens stationshus. Dessa båda byggnader, uppförda i medeltidsinspirerad, fransk stil respektive monumental modern klassicism, knyts samman via teglets dova, varma nyanser samt mörka tak belagda med fjällformad plåt och skiffer. Generellt dominerar de gula och beige tonerna, granit samt släta fasader, ett uttryck som ekat i staden sedan 1700-talet.

Stadsutvecklingen avtecknar sig mot den befästa staden

Husen och verksamheternas avspegling i arkitekturen berättar om Drottningtorgets utveckling till stadens kommunikationspunkt och om Göteborg som besöksmål under 1800- och 1900-talen, men i rummet syns stadsbyggande från 1600-talet och fram till vår tid. Miljön åskådliggör stadsutvecklingen efter försvarsanläggningens raserande, industrialismen med järnväg och transporter av råvaror och varor, nyheter och brev/kommunikation samt ett intensivt resande vars kontinuitet fortsätter än idag.

Stadsutvecklingen avtecknar sig samtidigt på ett karaktäristiskt sätt mot den befästa stadens fortifikationsstrategiskt utformade planform. Den holländska fortifikationsstrategiska stadsplanen, framträder bland annat i den relief som uppstår genom Hamnkanalens och Fattighusåns vinklade och stenskodda möte, förstärkt av stations- och posthusbyggnadernas ortogonala uppställning och genom Hotell Eggers förskjutna fasadliv.

De kommunikationshistoriska uttrycken genomsyrar upplevelsen av Drottningtorget. Stenskodd kanal med trappor ner till vattnet, hotell, centralstation, Centralposthus och spårvägar dominerar platsen både i syn- och ljudbild.

B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyerna

Från Drottningtorget kan det tidiga 1800-talets stadsnydning upplevas. Från Drottningtorget finns det kontakt med Carlbergs stadsplan från 1808 och den bebyggelse av bostäder och offentliga byggnader som växte upp på det före detta försvarsanläggningen längs kajgatorna intill vallgraven. Trädgårdsföreningen, en park som anlades under 1800-talet på mark som ingått i försvarsanläggningen, ligger nära Drottningtorget och den norra entrén är synlig från torget. Trädgårdsföreningen avgränsas av Nya Allén, de båda möter Fattighusån och Slussgatan/Ullevigatan mot norr.

Drottningtorget är, och har i ett historiskt perspektiv varit, livligt som en knutpunkt för resande. I stadsrummet påminner solitära byggnader uppförda för specifika syften om det senare 1800-talets cityomvandling, hotell och stationsmiljöer och spårvagnarna, anläggningar för samfärdsel teknik.

Teckning av Drottningtorget, från mitten av 1800-talet. Notera hur rörelsemönstret går igen i hur torget korsas än idag och den runda planteringen som ekar i dagens byggnad på samma plats. (GhmB:11583)

Det göteborgska

Tydligt i miljösammanhanget är det specifikt göteborgska, vattenstråken vilka kantas av gator med gatsten och gånghällar i bohusgranit och kontakten med den rika grönskan, bebyggelsen som har låga höjder och fasader i gult "göteborgstegel". Karakteristiskt i miljön är också Centralstationen, uppförd i en medeltidsromantiserande stil och den sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel med stort inslag av polykromi exemplifierat av Hotell Eggers.

Foto över Drottningtorget med Centralstationen i centrum, från 1800-talets sista år. (GhmB:19318)

Även försvarsanläggningen från stadens grundande är avläsbar, den är ett av landets förnämsta exempel på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst. Att Göteborg anlades enligt holländskt kanalstadsmönster upplevs tydligt från Drottningtorget i siktlinjer längs med Stora Hamnkanalen och Hamngatorna. Här framträder det rätvinkliga gatunätet bredare hamngator och trängre bakgator med lägre byggnader, framför allt 2-3 våningshus. Tomtstrukturen från den

holländska kanalstadsplanen är också synlig från Drottningtorget. Från Drottningtorgsbron går Fattighusån kantad av lindar i östlig riktning.

Den överlagrade befästningsstrukturen ger Drottningtorget dess särart

Vid Drottningtorget återspeglas stadens historiska identitet som 1600- och 1700-talens fästningsstad på ett illustrativt sätt genom de bevarade spåren efter stadsbefästningarna som tydligt framträder i vallgraven och via den befästningsgördel som bebyggdes efter raseringen av befästningarna. Denna försvarsanläggningens avläsbara form och materialitet inbegriper också den trädkantade Fattighusån, vartill även kommer kanalstadsplanens rätvinkliga möte med befästningsgördeln och Fattighusån. Dessa möten har skapat tresidiga och förskjutna platsbildningar tydligt identifierbart vid Slussplatsen och Drottningtorgets ortogonalt knäckta rumsbildning. Kanalstadsplanens närvaro på Drottningtorget är dessutom påtagligt genom det imponerande djupperspektivet i siktlinjen utmed Stora Hamnkanalen med Wijkska huset långt bort i fonden, vilken faller in i upplevelsen av torgmiljön.

Dessa fortifikatoriska och stadsplanemässiga strukturer och former gör sig i högsta grad gällande som visuella segment av stor betydelse för upplevelsen av Drottningtorgets rumsbildning. De är "tröga strukturer" som under 1800-talet och 1900-talets början överlagrats med igenfyllnader, hotellbyggnader, en stationsmiljö med medeltidsromantiska förtecken och ett monumentalt posthus. Denna överlagring med offentliga rum och byggnader tillhörande en ny tid berättar om 1800-talets och det tidiga 1900-talets stadsnydningar med öppningar mot omvärlden som ger ytterligare reliefer till den morfologiska särart som är Drottningtorget. Drottningtorget utgörs av ett omgärdat rum med öppningar i alla väderstreck och byggnader som kan upplevas över hörn som självständiga individer, och detta samtidigt som Fattighusåns vattenspegel och kajskoningar obekymrat skär genom rumsbildningen på skrå. Trots Centralstationens och det imponerande Centralposthusets ortogonala uppställning relativt kanalstadsplanens förlängning, är det ingen byggnad som behärskar torgrummet, vilket skapar en likställdhet som ytterligare förstärks av de friliggande byggnaderna Göta Källare och Hotell Eggers.

Bild från 1873, över Stora Hamnkanalen mot öster. I vänsterkant Slussplatsen och Göta källare, centralt i bilden den nu rivna Slusskvarken. (GhmD:4925)

Ett vägskäl med likställda byggnader

Sammantaget ger alla dessa överlagringar och formmässiga komponenter till resultat att Drottningtorget mer framstår som ett successivt framvuxet "vägskäl" än ett planerat styckeverk. Torgbildningen kan definieras som en i högsta grad varierande rumsbildning med kontinuerligt skiftande form och innehåll beroende på var man står och riktar uppmärksamheten mot. Vidare är torget ett såväl historiskt berättande som arkitektoniskt uttrycksrum, där varje enskilt stadsbyggnadselement kan avläsas och upplevas utan visuellt påtvingande referenser till omgivningen, vare sig formmässigt eller med hänsyn till innehåll.

Likställdheten mellan de olika byggnaderna har sin grund i en gemensam traditionell grammatik och skalnivå, detta gör att variationen kan överblickas som ett lugnt sammanhängande visuellt flöde. I det sammanhängande visuella flödet

finns en förmedlande ordning som skapar en upplevelse av "enhet i mångfald". Den begränsade skalan gör att torget inramas av det vidsträckta himlavalvet mot vilket de spännande takformerna avtecknar sig på ett frikostigt och inspirerande sätt. Detta gäller även Centralstationen, även om taksiluetten på lite avstånd delvis påverkas av de uppstickande tillbyggnaderna.

Synbild från Slussplatsen

I synbilden från Slussplatsen med Hotell Eggers och Centralposthuset utmed blickfångets sidor, Centralstationens associationsrika medeltidsromantik i bildens mitt och med kanalens tunga naturstensmur och vattenspegel i förgrunden, tecknas en stadsbyggnadshistorisk plansch. Här syns en serie arkitektoniska berättelser, formade på ett måleriskt manér med tillbakablickande undertoner i syfte att hos brukaren underbygga ett igenkännande i den nya tid och livspuls som trängde sig fram under 1800-talets senare hälft och en bra bit in på 1900-talet.

I detta sammanhang har den finstilla och mjukt plastiska linjeföring som taklandskapet livfullt tecknar mot det fria och öppna himlavalvet en avgörande betydelse för byggnadsgestalternas samlade metaforiska verkan som historiskt berättande arkitekturupplevelser. Arkitekturupplevelsen förmedlar arkitektoniska berättelser ur det förflutna som vi fortfarande kan tillgodogöra oss på ett inlevelsefullt sätt. I detta fall förtydligas upplevelsen då den avtecknas mot en generös och vittsvävande rymd utan begränsande uttolkningsmöjligheter.

Mitt i synbilden uppmärksammas den moderna kioskens rotunda som återknyter till tidigare runda former på platsen och faller in i torgets tillbakablickande bildserie med byggnadernas morfologiskt gemensamma nämnare såsom plasticitet, återhållsam färgställning och en gestaltning med reminiscenser ur det europeiska arkitekturhistoriska formförrådet.

Vy från Slussplatsen mot planområdet.

Synbild från Drottningtorgsbron

Vid förflyttning österut till synbilden från Drottningtorgsbron, framträder det enda perspektiv vid angöring mot torgytan i vilket en ritualiserande ambition kan anas i Centralstationen. Härifrån framträder Centralstationens noga placerade byggnadsdelar i förhållande till Vallgravens axel och byggnadens strikta uppställning mot Stora Nygatans förlängning, sannolikt i syfte att markera den då moderna järnvägens betydelse i samhället. Från denna vy uppträder Centralposthuset och Hotell Eggers som flyglar till Centralstationen och de båda byggnadernas lätta snedställning gentemot torget förstärker perspektivet och riktningen mot Centralens huvudfasads accentuerande mittparti.

Vy från Drottningtorgsbron, mot planområdet.

Till höger i synbilden framträder Centralposthusets monumentala fasader i gult göteborgstegel, mot Drottningtorget i hamnkanalens axel. Skillnaden i storlek mellan Centralposthuset och övriga byggnader på torget skulle kunna antyda en stadsbyggnadsmässig ordning i vilken Centralposthuset är överordnad. Detta motsäges dock av fasaden mot torget som saknar en arkitektoniskt centrerad symmetri; fasaden har givits en monumentalordning men utan centralmotiv. Detta faktum, understödjer läsningen av Centralposthuset som en flygelbyggnad till Centralstationen. Genom denna utformning tar Centralposthuset inte över stadsrummet. Vid närmare betraktelse är det ingen av byggnaderna som behärskar torgrummet utan likställdhet råder avseende rumsligt anspråk. Här har vi ett tydligt uttryck för den göteborgska pragmatismen, en ordning som också sätter sin prägel på Gustaf Adolfs torg, ytterligare ett stadsrum som har ett

otvunget tilltal till brukaren och med arkitektoniskt självständiga byggnader som inte gör anspråk på att behärska stadsrummet.

Synbild från Drottningtorgets mitt

Längre fram, mitt på Drottningtorget, kommer Centralstationen nära inpå. Fasadens detaljeringar och takens livfulla siluetter mot himlen kan urskiljas. Från denna betraktelsevinkel kommer således det arkitektoniska verket till fullt uttryck utan distraherande "bakgrundsbrus".

Vy från Drottningtorgets mitt, mot planområdet.

Byggnadens närvaro som ett medeltidsromantiskt motiv underbyggs av dess samtidigt rustika och finstilla plasticitet, accentuerat av de väderbitna fasadmurarnas patina som tillsammans med de fantasieggande taksiluetterna kontrasterar mot det luftiga himlavalvet.

C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet

Vy från Slussbron

- Total dominans i stadsrummet, inte minst över Centralstationen, där planförslagets storskaliga massivitet kommer att förändra torgmiljöns karaktär och upplevelsepotential som ett historiskt berättande dokument i grunden. Bebyggelsen flyter ihop, där Centralstationen tycks sjunka in i, nästan sväljas av, den bakomliggande allt för höga bebyggelsesmassan.
- Horisontallinjen försvinner som sammanhängande koncept i stadsrummet och i de enskilda byggnaderna, vilket får allvarliga konsekvenser för möjligheterna att tillgodogöra sig de historiska byggnadernas arkitektoniska uttryckskraft och berättarpotential på ett inlevelsefullt sätt.
- Genom sin skala, diversifierade gestaltning och närgångna uppställning som verkar överväldigande står den nya bebyggelsen i direkt konflikt med torgrummets otvungna göteborgska karaktär och pragmatism, vilket präglas av en likställdhet med byggnadsindivider utan anspråk på behärskning av stadsrummet.
- Centralposthuset upplevs idag som en kraftfull solitär, en karaktär som kommer att förminskas betydligt av den nya bebyggelsens skala; vilket också gäller Centralstationens associationsrika fasaduppställning som kommer att förminskas till en arkitektonisk avvikelse i sammanhanget.

Vy från Drottningtorgsbron

- Kraftig förskjutning av den gestaltade ordning i vilken Centralstationen framträder som ett huvudmotiv i den avgränsade synbilden, flankerad av Eggers och Centralposthuset.
- Centralmotivets axelverkan i fasaden på Centralstationen undergrävs med tyngdpunktsförskjutning mot öster, eftersom sockelvåningarna i exploateringen läggs i linje med de höga tillbyggnaderna och byggnadsmassan smälter ihop och dras ut mot öster.
- Högbyggnadernas inbördes uppställning och takformer med vinklar åt alla håll accentuerar exploateringens totala brist på kontextualitet, vilken inte förhåller sig till det befintliga sammanhanget, utan bara till sig självt som en främmande kropp – vilket förstärks av svårigheten att avläsa byggnadernas användning.
- Torgrummet stängs igen, samtidigt som det krymper mot bakgrund av den väldiga uppställningen, vilken bildar en högrést omgärdning mot norr som stationsmiljön visuellt nu tvingas referera till – och inte till den generösa rymd som arkitekturen idag avtecknar sig mot.
- Blandningen av rätvinkliga och icke rätvinkliga byggnadskroppar ger en visuell obalans och byggnader som saknar huvudfasader.

Vy från Drottningtorgets mitt

- De bakomliggande högbyggnadernas massivitet drar fokus från motivet i Centralstationens huvudfasad. Fokus byter både fasad och riktning. Detta påverkar också taklandskapets spel mot den idag fria himlen.

D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad

Exploateringens relation till synbildernas berättarpotential bedöms medföra en mycket stor negativ påverkan på upplevelse- och läsbarheten av de identifierade riksintressegrunderna.

Miljösammanhang 2 Vallgraven

I det miljösammanhang som Vallgraven utgör innefattas flera av uttrycken för riksintresset *Staden inom vallgraven med parkbältet*. Miljösammanhanget avgränsas av Centralstationen i norr, Centralposthuset i öster samt vallgraven och bebyggelsen inom vallgraven mot söder och väster. Inom miljösammanhanget har en vy från söder valts, från vilken upplevelsen av riksintressegrundens fysiska och visuella egenskaper beskrivs.

Riksintressegrunden

M3, M8-9 (3)

● G1-10, G12-13 (12)

● R22-23 (2)

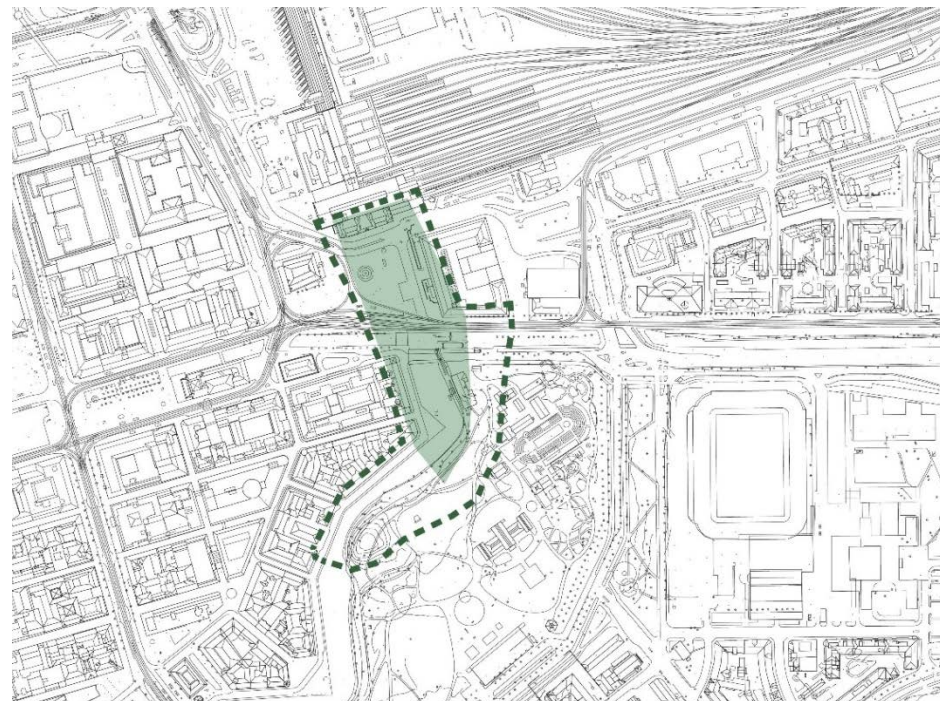
● O24, O27, O31 (3)

● T34-38 (5)

● L40, L42-43, L45-48 (7)

Sammanställningen av riksintressegrundens olika identifikationskoder för miljösammanhanget Vallgraven visar områdets centrala betydelse för förståelse av aspekter inom riksintressegrundens teman *1600- och 1700-talens fästningsstad* och *det sena 1800-talets stadsnydaning*. I miljösammanhanget återfinns även flertalet Göteborgska särdrag i stadsbilden.

Miljösammanhanget Vallgraven, vy strax söder om bastionen Carolus IX Rex.

A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll

I blickfånget från Trädgårdsföreningen upplevs Centralposthuset och Centralstationen i sammanhang med vallgravens vattenspiegel, Slussbrons vackra brospann, kajkanternas rustika stenläggning, konturerna efter Carolus IX Rex, de arkitektonisk sammanhållna bostadskvarteren samt Trädgårdsföreningens oas med Fröhuset.

Foto från Trädgårdsföreningen mot norr. Tydlig rumslig uppdelning mellan trevånings bostadshus i tegel innanför vallgraven och Trädgårdsföreningens grönska och Vallgraven däremellan.

Distinkt rumslig indelning

Miljön karaktäriseras av en distinkt rumslig indelning mellan bostadsresidens, rekreationsområde, torgmiljö och av Vallgraven. Vallgraven med kraftfull kajskoning och utstickande bastion på västra sidan berättar med närmast ikonisk tydlighet om den befästa stadens omgivande befästningsgördel. Vallgraven fun-

gerar både som barriär mellan stadsbildens skilda miljöer och som överbryggande horisontalt element mellan det tätbebyggda stadslandskapet och Trädgårdsföreningens lummiga grönstruktur. Vallgraven representerar ett tydligt uttryck för 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, den yttre befästningsgränsen för landets främsta exempel på en holländskt inspirerad kanalstadsplan

Gedigna bostadsresidens i samspel med naturelementen

Längs Stora Nygatan bildar solida bostadshus i tegel en fond av sammanhållen historisk bebyggelse med goda exempel på välbevarad arkitektur och stilideal från 1800-talets mitt fram till 1900-talets början. Miljön innanför vallgraven bildar ett starkt definierat bostadsområde som med fördel upplevs från parkmiljön då karaktären av homogen skala och arkitektoniska uttryck tydligt framträder. Färgskala och material har en sammanbindande effekt i miljön. Den täta bebyggelsen ger ett gediget intryck vilket hålls ihop av skala samt byggnadsmaterial i ibland annat gult fasadtegel, ljusstuckade fasader och koppartak. Vallgravens vattenspiegel kontrasterar mot bebyggelsens kompakta karaktär. Området präglas av en väl omhändertagen historisk miljö vilken ger en lugn, lite avskild atmosfär med vattenspegeln som lugnande naturelement. På avstånd inramas miljön av Centralposthuset och Centralstationens rustika murverk som även omsluter Drottningtorgets infrastruktur och dynamiska rörelser. Bostadsresidensens småskalighet i tre våningar bidrar tillsammans med gatunätets återhållsamma trafikering utmed Stora Nygatan starkt till en behagligt vilsam upplevelse av miljön.

Den befästa stadens vattenvägar formar och berättar

Vallgravens ringlade sträckning möter i norr upp Fattighusån och stadsbilden öppnar upp mot Drottningtorgets varierande sidor med omväxlande slutna och öppna siktlinjer som berättar olika historier. En spännande miljö där den befästa stadens tre vattenvägar möts. Mötet mellan den befästa stadens inre och yttre

planaxlar kan avläsas i den kilformade Slussplatsen, i kanalens vinklade sträckning från Centralposthuset och Centralstationens samlade orientering samt i Centralposthusets planform.

Foto från Vallgraven mot Drottningtorget, Slussbron centralt i bilden.

Slussbron och kajkanterna härrör delvis från 1600-talet med trappor ner till kanalens vatten, kantade med lindar som härstammar från 1700-talet (lindar fanns då även utmed Hamnkanalen). Från Drottningtorgsbron överblickas Vallgraven och Fattighusån, med en lugnare välbevarad miljö i skydd av Centralposthuset med beståndsdelar som bland annat berättar om stadens ursprungliga befästningsverk, stadens transportsystem och östra infart med landvägen, senare överlagrad med bostadresidens och parkmiljö.

Inramning av det offentliga rummet

Torget ramas in av variationsrika uttrycksformer där den äldre bebyggelsen talar till fantasin och underlättar inlevelsen i dåtidens liv och samhälle. Byggnaderna

kring Drottningtorget är uppförda för offentligt bruk och rymmer i huvudsak fortsatt ursprungliga verksamheter såsom exempelvis Centralstationen. Materialvalen domineras av gula och gulbruna färgställningar med ihållande tradition från 1700-talet.

Från Trädgårdsföreningen mot nordväst, stenstaden inom vallgraven.

B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyn

Miljösammanhanget, som inbegriper stadsbyggnadselement från olika epoker i stadens utveckling fram till början av 1900-talet, ger en väl integrerad berättelse om Göteborgs framväxt utifrån det försvarsstrategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Bevarade delar av stadsbefästningarna och omgivande befästningsgördel, däribland den framskjutande bastionen Carolus IX Rex, dominerar förgrunden i blickfånget. Utblicken vittnar om det kraftfulla befästningsverk stjärnfort som omgav Göteborgs stadskärna under 1600- och 1700-talet. Bakom Centralstationen friläggs himlen med sitt vidgade valv som gör att älvens närvaro kan anas.

Den morfologiska enheten som kroppsligt närvarande berättelse

De olika berättarskikten framträder som en morfologiskt sammanhållen helhet, samtidigt tydligt urskiljbara som olika tidsuttryck inom ett sammanhållande tema, som vore de framvuxna ur en gemensam grund och därför bekräftande varandra. Denna visuellt harmoniska orkestrering har sin yttersta grund i att alla stadsbyggnadselements olika formuttryck med tillhörande berättarinnehåll förmedlas inom ramen för en traditionell grammatik och etablerad arkitekturkod. I viss mån gäller även detta de bakom centralstationens tak uppstickande tillbyggnaderna, vars rakslutna volymer och fasadinledningar i stort svarar mot de övriga stadsbyggnadselementens påtagliga horisontalitet, och detta utan att bryta av mot synbildens samlade skala. Till detta kommer den lokalt förankrade byggnadstraditionen, med det gula "Göteborgsteglet" som grundkomponent, som utmed synbildens samtliga siktlinjer är ytterst påtaglig och trots byggnadernas volymskillnader skapar en materialmässigt och arkitektoniskt sammanhållen ensemble.

Gatunätets markbeläggning med gatsten och gånghällar i bohusgranit, som trots bilens dominans i det moderna samhället bevarats, understryker områdets ålderdomliga karaktär. Byggnadsskicket med utgångspunkt i medeltidsromantik vid 1800-talets mitt och den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel präglar starkt bostadsområdets miljö. De detaljrikt bearbetade fasaderna,

där ljus och skugga avtecknar sig på ett livfullt sätt, ger byggnaderna en kroppslig närvaro som starkt bidrar till en sinnlig tillägnelse av miljöns berättarinnehåll.

Från Trädgårdsföreningen, Stora Nygatans bebyggelse i väster och grönskan i öster, i norr Slussbron och Centralstationen.

Befästningsverken som miljöskapande stadsbyggnadselement

I stadsrummet framträder tydligt delar av 1600- och 1700-talets stadsbefästningar, påtagligt miljöskapande. 1600-talets stadsanläggningskonst är visuellt synnerligen närvarande i synbilden och upplevelsen av bevarad holländskt inspirerad kanalstadsplan som gör sig i allra högsta grad påmind vid Vallgraven där det rätvinkliga gatunätet med smala bakgator och bredare huvudgator mellan vattenvägarna tydligt framträder.

Den forna befästningsgördelns massiva påbyggda kajkanter och trappor omsluter vallgravens vattenspiegel och bildar bas för Stora Nygatans solida köpmanshus av tegel. Tomtstrukturen med huvudsakligen 2-3-våningshus och de trånga

bakgatorna uttrycker 1800-talets stadsplaner och arkitektoniska ideal. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd sätter en mycket stark prägel på upplevelsen av synbildens historiska karaktär.

Parkmiljö i samspel med vattenstråk och otuktade stenmurar

I öster i synbilden ligger Trädgårdsföreningens lummiga grönska som vittnar om stadens donationsgrundade anläggningar och parker där de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden representerar ett i Göteborg fortfarande väl förvaltad parkideal som under 1800-talets mitt planerligt genomfördes efter kontinentalt mönster. 1900-talets stadsbyggande med anläggningar för rekreation är än idag ett framträdande inslag i platsens karaktär. Trädgårdsföreningens parkmiljö, som historiskt växte fram som en behagfull landskapsvy från områdets kvartersbebyggelse på vallgravens andra sida, illustrerar på ett högst intrycksfullt sätt 1800-talets borgerliga bostadsideal och dess pittoreska flykt bort från stadens smuts och larm till en föreställd lantlig parkmiljö. Grönstrukturen som fortsätter längs den trädkantade kanalen Fattighusån via bokens gröna krona vid Centralposthusets varmbruna tegelfasad, representerar något utmärkande för 1700-talets Göteborg, så som staden tedde sig innan bränderna under detta århundrade. Allt detta framträder med kanalstadens fortifikationshistoriskt motiverade vattenstråk i synbildens bas, varvid en historisk dubbelexponering uppstår. Dels framträder stråkets fortifikatoriska berättar innehåll, underbyggt av bastionsspetsens otuktade naturstensmur, dels betonas det mellanrum mellan bebyggd stad och planerad parkmiljö som vattenrummet utgör och som svarar mot ett 1800-talsideal för borgerliga residens.

Kanalbroarna med cityomvandlingen i fonden

Mellan de olika stadsrummen löper plana kanalbroar av järn vilkas smäckra utformning vittnar om det sena 1800-talets byggnadskonst och estetik samt materialideal. I miljösammanhanget Trädgårdsföreningen är Slussbron och Drottningtorgsbron, båda uppförda på 1870-talet, goda exempel på tidens ingenjörskonst med gjutjärn.

Från betraktelsepunkten mot norr, Drottningtorget.

Drottningtorget och stationsområdet speglar cityomvandlingen med järnvägar-
nas stationsmiljöer och det sena 1800-talets storstadsutbyggnad med anlägg-
ningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik. Hela torgmil-
jön med Centralstationen i fond, det anspråksfullt gestaltade, friliggande
Centralposthuset, Hotell Eggers och spårvägarnas korsande spår förstärker till-
sammans det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stadsomvandling.

Synbild från Trädgårdsföreningen vid vallgravens kant

Sammantaget är detta ett såväl historiskt som morfologiskt väl integrerat upp-
levelserum, där olika epoker och stadsbyggnadsmotiv bildar en visuellt inspire-
rande palett. Upplevelsen väcker tankar och levande föreställningar om hur sta-
den utvecklats som livsrum. Miljösammanhanget utgör ett visuellt fredat histo-
riskt berättarskikt.

Det finns ett lugn i vyn från Trädgårdsföreningen, där bastionsspetsens tunga naturstensmur och vallgravens vattenspiegel utgör den naturbundna bas kring vilken byggnadskroppar från olika epoker grupperar sig. Det är högst anmärkningsvärt hur mycket synbilden svarar mot miljösammanhangets historiska stadsbild.

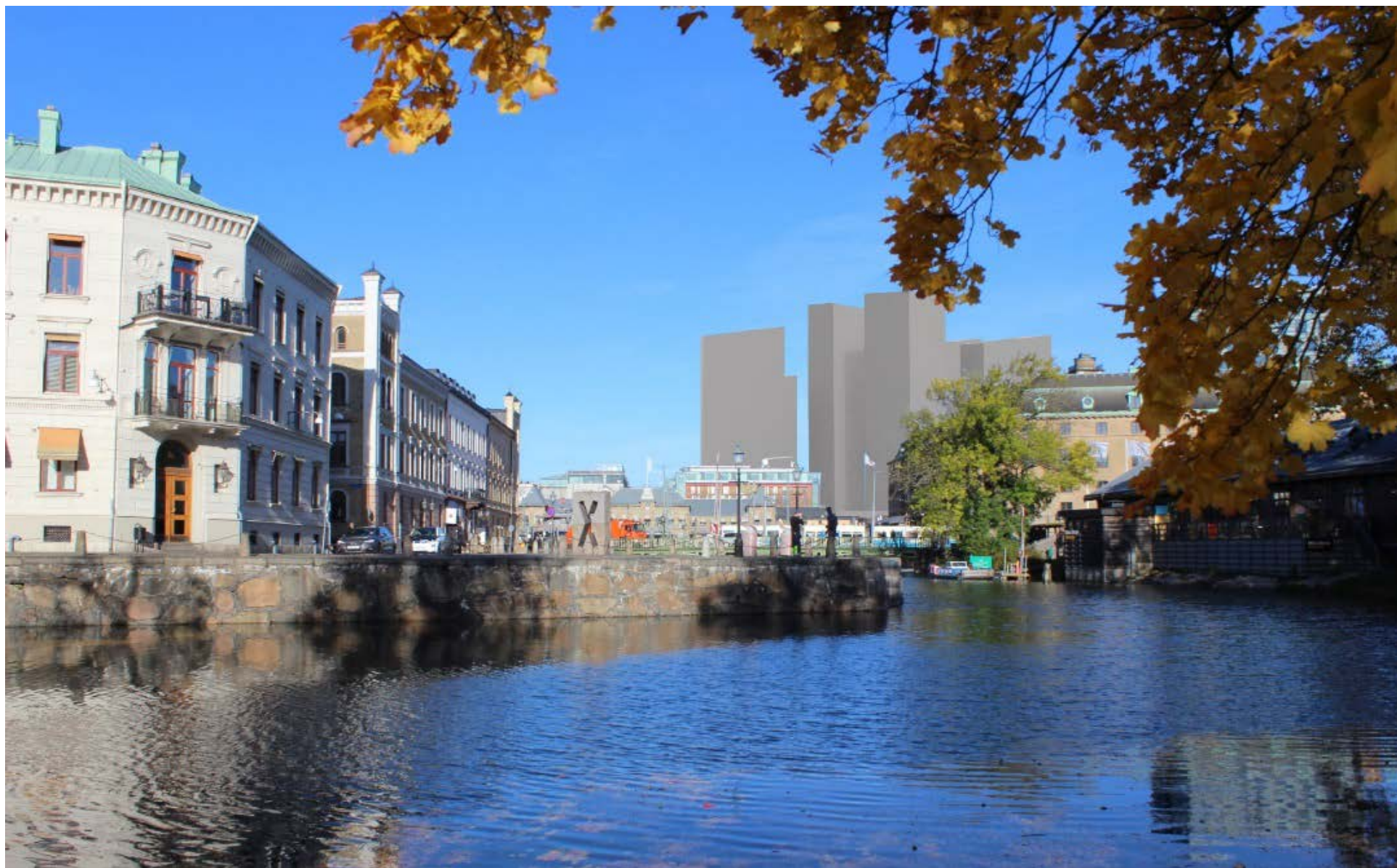

Från vallgraven, i närheten av vypunkten. Teckning från mitten av 1800-talet. (GhmPK:133)

Från vallgraven, i närheten av vypunkten, foto från förra sekelskiftet (GhmD 6607[1])

C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet

Vy från Vallgraven

- Planförslaget innebär en radikal förändring av bebyggelsens idag sammanhållna skala, vilket i synbilden medför en kraftig skalförskjutning med en främmande typologi, en annan typ av stadsstruktur.
- Gestaltningens allt för närgångna vertikala skalförhöjning bryter med den horisontella siluetten såväl som med vallgravens och bostadsområdets vilande särdrag, och har en sådan överväldigande massverkan att den omöjligen kan "tänkas bort" vid försök till avläsning av riksintressegrundens måleriska närvaro.
- Byggnadsvolymer saknar anknytning till synbildens sammanhållna tematiska innehåll, vilket inbegriper den befästa staden och storstadsomdaningen under 1800-talet med bostadskvarteren, parkmiljön och torgets uppbyggnad som kommunikationsnav – en morfologiskt grundad berättelse som blir svår att tillgodogöra sig med detta kraftigt distraherande ingrepp i upplevelserummet.
- Centralposthuset upplevs idag som en kraftfull solitär, en karaktär som kommer att förminskas betydligt av den nya bebyggelsens skala. Detta gäller också Centralstationens fasaduppställning som dels kommer att förminskas och dels kommer att förlora sitt visuellt verkande samband med synbildens förgrund då centralmotivets axelverkan i fasaden på Centralstationen undergrävs med tyngdpunktsförskjutning mot öster.
- Förslaget undergräver upplevelsen av torgets ömsom öppna ömsom slutna karaktär; detta som ett resultat av stoppade siktlinjer och eliminering av fri sikt mellan exempelvis Centralposthuset och Centralstationen. Den förminskande upplevelsen av öppen karaktär och fri sikt resulterar också i att Drottningtorget "krymper".
- Idag utgörs bebyggelsen kring Drottningtorget av byggnader med tydliga ursprungliga funktioner och verksamheter som ger sig till känna genom arkitektur och läge, bland dessa Centralstationen, Hotell Eggers och Centralposthuset. Planförslaget står i skarp kontrast till platsens tradition av offentlig verksamhet.
- Planförslaget vänder sig inåt och relaterar inte till omgivningens befintliga bebyggelse. Volym, förväntad funktion och formspråk förhåller sig inte till befintlig bebyggelse inom synbilden.
- Blandningen av rätvinkliga och icke rätvinkliga byggnadskroppar ger en visuell obalans och byggnader som saknar huvudfasader.

D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad

Exploateringsrelation till synbildens berättarpotential bedöms medföra en mycket stor negativ påverkan på upplevelse- och läsbarheten av de identifierade riksintressegrunderna.

Miljösammanhang 3 Stora Hamnkanalen

Stora Hamnkanalens miljösammanhang avgränsas i väster av älven, i öster av fonden av Palacehuset och Centralposthuset, mot söder och norr av Södra respektive Norra Hamngatan med bebyggelse. Miljön är starkt präglad av 1600-talets stadsplan vars rutnätsmönster med vida och markerade vattenstråk längs Stora Hamnkanalen skapar ett unikt stadsrum, av central betydelse för stadens historiska identitet.

Miljösammanhanget angörs från väster med älven i ryggen enligt ett historiskt kommunikationsmönster. Från öster nås rummet från Drottningportens historiska läge, via Brunnsparken med omslutande Norra och Södra Hamngatorna. Östra hamngatan, tidigare en öppen kanal passerar, och i höjd med Lejontrappan öppnar rummet upp sig mot Gustav Adolfs torg. Östra Hamngatan och Västra Hamngatan, även dessa tidigare öppna kanaler, är framför allt sydliga entréer. Korsgatan, med smal gatubredd och snävt perspektiv, släpper in besökare från söder mitt i rummets centrum och fortsätter via Tyska bron över vattnet med riktning mot Tyska kyrkans tomt. Östra Hamngatan medger också entré från norr över Gustav Adolfs torg och in på Norra Hamngatan.

Riksintressegrunden

● M 1-2, 5, 7-8, 11 (6)

● G 1, 3-4, 7-11 (8)

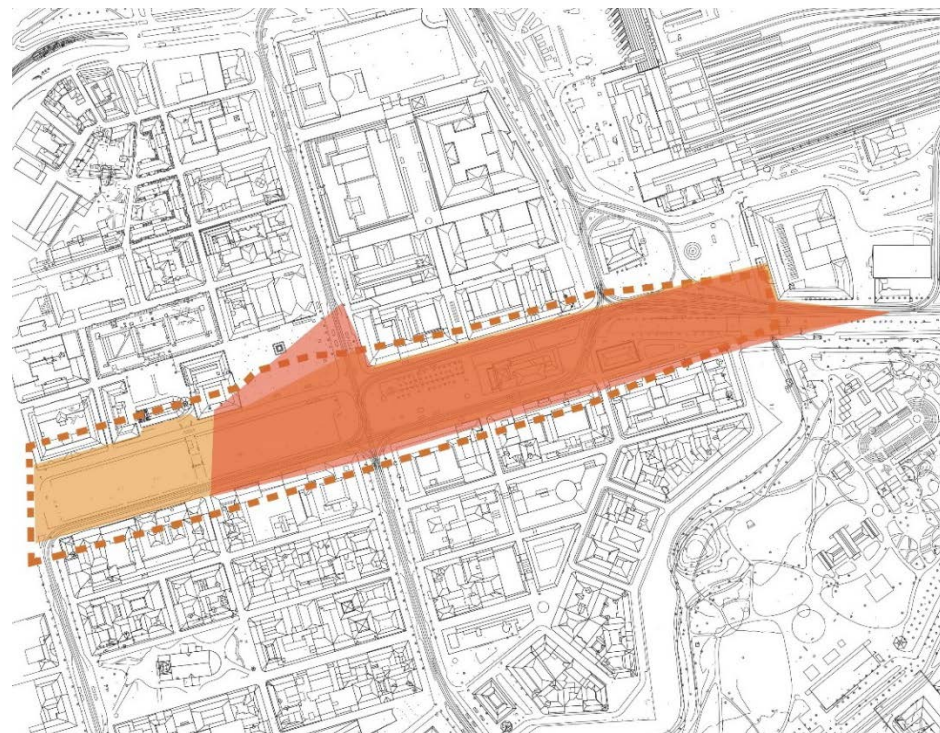
● R 14, 20 (2)

● O 24-25, 27-30 (6)

● T 32-33, 35-36 (4)

● L 40, 42-44, 47 (5)

Sammanställningen av riksintressegrundens olika identifikationskoder för miljösammanhanget Stora Hamnkanalen visar området som centralt för att Göteborgs innerstad är av riksintresse. Vidare är starka teman i stadsrummet riksintessegrunderna 1600- och 1700-talens fästningsstad och hamn- sjöfarts- och handelsstaden. I miljösammanhanget återfinns även flertalet Göteborgska särdrag.

Miljösammanhanget Stora Hamnkanalen, med vy från korsningen Södra Hamngatan/Västra Hamngatan och vy från Tyska bron

A. Miljösammanhangets karaktär och berättarinnehåll

Utmed Stora Hamnkanalen har de holländska stadsplaneidéerna smält samman med den för Göteborg typiska carlbergiska nyklassicismen i ett stadsrum utan motstycke i landet. På Gustav Adolfs torg, flankerat av byggnader för politisk och ekonomisk makt, och i köpmanshusen- och bankhusen längs kanalen vittnas om en hög stadsmässig ambition i gestaltning och representation. Stadsrummet utgjorde entré till staden från älven och nedanför köpmanshusen i kanalen var hamnen belägen. Motivet i fonden mot öster är Centralposthusets klassicerande monumentalmotiv, där tidigare Drottningporten utgjorde fondmotiv när staden var befäst. Bebyggelsen står på rad längs den processionsväg in i staden som hamnkanalen kan liknas vid.

Stora Hamnkanalen mot öster.

Stadens främsta rum och arkitektoniska huvudnummer

Stora Hamnkanalen med omgivande bebyggelse och platser är det främsta stadsrummet och arkitektoniska huvudnumret inom den befästa staden. Miljösammanhanget rymmer en koncentration av omsorgsfullt utformade byggnader uppförda i sten med ett arkitektoniskt spann som sträcker sig från 1600-talet till 1900-talet. Frontande kanalen står paradexempel från dessa seklers arkitektoniska strömningar, från robust materialitet via lätt klassicism till senare stilblandningar. Tillsammans bildar de en enhet i mångfald. Detta är vad som underbygger kanalrummets påtagliga monumentalverkan i djupled – och som sådant en imponerande sinnebild över stadens historiska identitet som handels- och sjöfartsstad av strategisk betydelse för upplevelsen och förståelsen av riksintresset Staden inom vallgraven.

De långsmala kvarteren utmed kanalen är ett resultat av den holländska kanalstadsplanen, en strategisk planstruktur som i detta stadsrum hade avgörande betydelse för de verksamma handelsbolagen som förlade sina kontor längs Stora Hamnkanalen. Ursprungligen kallades kanalen för Stora Hamnen och hade fri passage mot älven varför denna del av kanalsystemet blev den del som var viktigast för handeln vid stadens två centrala torg och de många köpmansgårdarna utmed kanalens kajkanter, ett vattenrum som långt fram på 1900-talet fick sin prägel av alla båtmaster som avtecknade sig mot horisonten. Det berättarinnehåll som kanalrummet återspeglar utöver stadens byggnadstradition och kanalstadsplanens övergripande karaktär och historiska funktion är mycket aspektrikt. Stråket längs Södra Hamngatan präglas av handelshus, banker och andra finansföretag som haft sitt säte här fram till 1970-talet.

Byggnader sprungna ur olika arkitektoniska strömningar.

En samlad bild av stadens byggnadskultur

Stadsrummet är befriat från attribut bortom arkitekturen, vilken underbyggs av materialval och utformning som skapar en gedigen och sammanhållande enhet. I denna ingår broar, kanalkanter, markbeläggningar och husens stensocklar. Stora Hamnkanalen med omgivande bebyggelse och platser karakteriseras av horisontellt verkande materialitet med raka och långsträckta stenskodda kajer och i princip obrutna takfotslinjer. Takfotslinjerna betonas ytterligare av släta fasader i gult tegel alternativt ljusa putsade fasader och takfall utan kupor. De släta fasaderna och horisontella banden gör rummet rätvinkligt, ett uttryck som ytterligare bekräftas av den förhållandevist homogena byggnadshöjden och de långa fasaderna. Miljön ger en samlad bild av stadens byggnadskultur avseende både arkitekturstilar och fasadmateriäl.

Starka horisontaler och släta fasader.

En respekterad ordning med horisontalverkan

Oavsett från vilket håll Stora Hamnkanalen angörs är rumsupplevelsen liknande. Fasaderna är inte identiska individer, men kvarteren hålls samman då den övergripande gestaltnings- och planeringsidén inte brutits. Det förstärker möjligheten att uppfatta såväl enskilda fasader med deras detaljering som inbördes samverkan till en helhet med stark horisontalverkan i djupled inom ett och samma blickfång. Hela denna slutna arkitektoniska ensemble avtecknar sig med sin förhållandevis jämna taksiluett mot det öppna himlavalvet som ett eget suveränt rum där de omgivande stadsrummen inte gör sig påminda, annat än vid de korsande hamngatorna och vid Gustav Adolfs torg.

B. Riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet i vyerna

Synbild från korsningen Södra- och Västra Hamngatan

Från vyn i korsningen Södra- och Västra Hamngatan framträder berättelsen om Göteborg från grundandet och framåt. Kanalen och dess funktion blir tydlig i relation till bebyggelse och kanalaneläggning. Bebyggelsen, kanalen, gatorna och platserna följer kanalstadsplanen och hålls samman av byggnadshöjder, material, takfall och takfotslinjer.

Vy från korsningen Södra- och Västra Hamngatan, mot planområdet.

Den berättelse som är avläsbar i vyn mot öster från korsningen Södra- och Västra Hamngatan innehåller Göteborgs historiska förutsättningar för stadens framväxt, sjöfart, handel och hamnverksamhet. De strikt ordnade byggnadsflankerna, medsamtidigt återhållna och anspråksfullt utmejslad fasader återspeglar handels- och sjöfartsaristokratins ambitioner och maktställning i Göteborg. Den

visuella djupverkan i perspektivet leder blicken i riktning mot Drottningtorget, tidigare den befästa stadens slut.

Odaterad akvarell över Stora Hamnkanalen. (Fotou_nr_0_155)

De olika tidsskikt och uttryck som framträder i synbilden fångar olika aspekter i riksintressegrunden inom en morfologiskt sammanhållen enhet. Det gör vyn läsbar som ett historiskt integrerat berättarrum, utan avvikande former eller olika funktioner som skulle riskera att undergräva den historiska föreställningsförmågan genom konkurrerande associationsriktningar. Den väl avvägda helheten är också det som gör synbildens olika miljöelement urskiljbara med referens till riksintressegrundens olika teman. Den lugna inneslutning och kontrastverkan som vattnet och himlavalvet bidrar med, underbygger riksintressets läsbarhet som en associationsrik och väl avgränsad helhet som berättande kulturmiljö.

Stora Hamnkanalens sträckning mot Drottningtorget och mötet med Vallgraven och Fattighusån, rätvinkliga kajkanter och byggnader med återkommande formuppbyggnad.

Att synbilden är sammanhållen beror också på den lågmälda färgskalan, sten- och putsmaterialen och den traditionella arkitektoniska grammatiken som skapar enhet i mångfalden, en enhet som ytterligare förstärks av att ingen enskild individ gör anspråk på rumslig överordning. Detta faktum, som kan beskrivas som arkitekturens pragmatiska göteborgsanda, präglar också Gustaf Adolfs torg.

Synbild från Tyska bron

I mötet mellan Stora Hamnkanalen och Östra Hamngatan öppnas en plats med riktning åt de fyra väderstrecken. Öppningen möjliggör ett avläsande av Nordstanskvarten över hörn, vilket ger en tydlig synbild av kanalstadsplanens formidé. Bakom hörnstenarna ligger bebyggelsen i kanalstadsplanens karakteristiska kvarterssjok, uppdelade av de breda kanalgatorna.

Tillsammans med Stora Hamnkanalen är Gustaf Adolfs torg en av Göteborgs viktigaste identitetsskapande kulturmiljöer. Här vid Tyska bron börjar torgets lugna inramning framträda, med följsamma taksiluetter utan uppstickande accenter. Torgets förmåga att uttrycka betydenhet och suveränitet som stadens politiska och administrativa maktcentrum är också starkt beroende av det ostörda himla-valv mot vilket torgrummet avtecknar sig.

På samma sätt som i synbilden från korsningen Södra- och Västra Hamngatan är det avsaknaden av avvikande former och funktionsteman med konkurrerande associationsriktningar som underbygger den historiska föreställningsförmågan och gör vyn läsbar som ett historiskt integrerat berättarrum.

Vy över Stora Hamnkanalen och Gustav Adolfs torg.

C. Påverkan på riksintressegrundens upplevelse- och läsbarhet

Vy från korsningen Södra- och Västra Hamngatan

- Hamnkanalens konsekventa ordning längs synbildens vänstra sida bryts. Blicken, som leds genom kanalrummet mot fondmotivet Centralposthuset, den nuvarande stadsmuren vid Drottningtorget och stadens östra entré, riktas om mot de uppstickande högbyggnadernas skarpnskurna blockighet med sneda tak som sticker upp över Gustav Adolfs torg och Västra Nordstans kvarter.
- Hamnkanalens framträdande visuella roll i stadsbilden kan i hög grad tillskrivas den omgivande bebyggelsens relativt låga och enhetliga inramning med samverkande taklinjer. Karaktärsdrag som tydligt bryts av och distraheras genom högbyggnadernas främmande volymer.
- Hamnkanalens konsekvent och rustikt inneslutande horisontalitet förlorar sitt övertygande jämviktsläge genom de uppstickande högbyggnaderna i höjd med Gustaf Adolfs torg, vilket också underminerar Tyska kyrkans suveränitet som hamnkanalens symboliska tornbyggnad.

Vy från Tyska bron

- Den tillkommande bebyggelsen dominerar i synbilden från Tyska bron. Bebyggelsen inkräktar på samstämmigheten i denna vy genom avvikelser i form och höjd som splittrar det sammanhållna taklandskapet. Därmed undergrävs också Gustaf Adolfs torgs förmåga att uttrycka betydenhet och suveränitet som stadens politiska och administrativa maktcentrum.
- Den tillkommande bebyggelsen förhåller sig inte till kanalstadsplanens rätvinklighet. Högdelarna sticker upp mitt i kvartersstaden. Detta leder till att upplevelsen av Nordstanskvarteren som ett sammanhållet område i staden påverkas negativt.
- Möjligheten till avläsandet av kanalstadsplanen påverkas negativt då Nordstanskvarterens sammanhållna form influeras av högbyggnaderna som inte förhåller sig till den befintliga stadens struktur, varken i form, placering eller takform.

D. Sammanfattande bedömning av påverkansgrad

Exploateringsrelation till synbildens berättarpotential bedöms medföra en stor negativ påverkan på upplevelse- och läsbarheten av de aktuella riksintressegrunderna.

Bedömning av påverkansgrad

Som redovisats i det inledande kapitlet bedöms påverkansgraden i en femgradig skala enligt nedan.

Mycket stor
Stor
Måttlig
Marginell
Ingen

Tabellen nedan visar planförslagets bedömda påverkansgrad på upplevelse- och läsbarheten av riksintressegrunden i de undersökta miljösammanhangen.

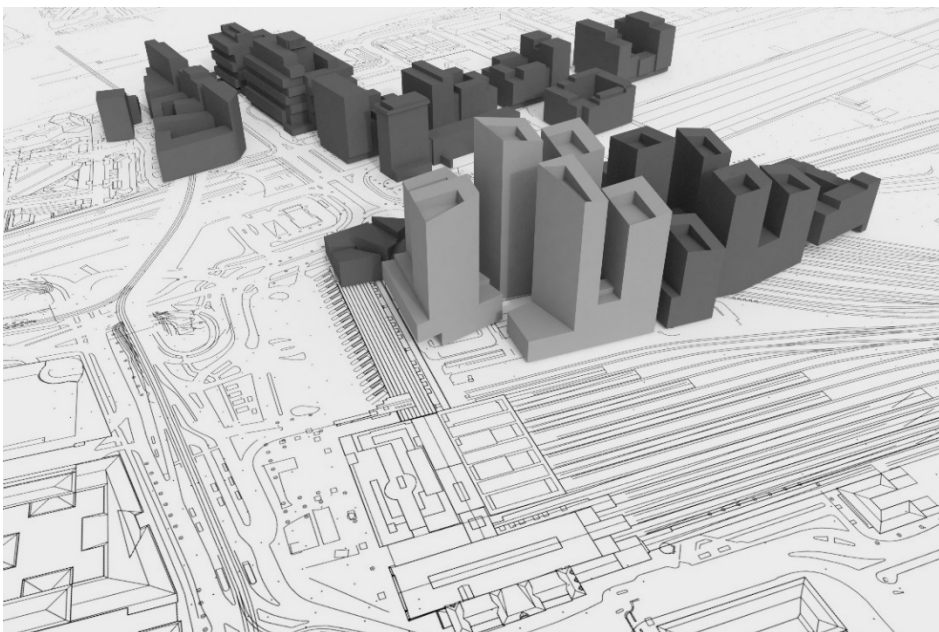
	Mycket stor	Stor	Måttlig	Marginell	Ingen
Drottningtorget	X				
Vallgraven	X				
Stora Hamnkanalen		X			

Karta som redovisar påverkan på riksintressets upplevelse –och läsbarhet. Med gult anges var stor påverkan sker, med rött vilket område som utsetts för mycket stor påverkan.

Kumulativa effekter

Förutom direkt påverkan av detaljplanen kan även kumulativa effekter påverka kulturmiljön. Kumulativa effekter handlar om hur en åtgärd tillsammans med andra pågående, tidigare och framtida verksamheter/åtgärder påverkar miljön i ett område. Exempel på detta är till exempel pågående detaljplaner som har inverkan på det aktuella området.

Bilden ovan illustrerar detaljplanens exploatering i ljusgrått samt annan pågående planering i mörkgrått, det är de mörkt gråa volymerna som ingår i resonemangen om kumulativa effekter

I denna utredning har kumulativa effekter definierats som följande pågående detaljplaner i närområdet till planområdet: Överdäckningen av Götaleden, Ny Hisingsbro mm, Centralen inklusive Västlänkens stationsuppgång, samt detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster. Centralposthusets tillbyggnad ingår i bedömningen av kumulativa effekter. I dagsläget finns osäkerheter avseende slutlig disponering av markanvändning, byggrätt och utformning, därför är

beskrivningarna av kumulativa effekter belastade med motsvarande osäkerhet. Bedömning av påverkan har skett utifrån nuvarande kunskap om de pågående detaljplanerna varför bedömningen kan komma att revideras.

De kumulativa effekternas beskrivs för respektive vypunkt i varje miljösammanhang utifrån framtagna visualiseringar baserade på kunskapen i dagsläget. Kumulativa effekter beskrivs enbart för de vyer i vilka de framträder.

Miljösammanhang Drottningtorget

Synbild från Slussplatsen

Vy från Slussplatsen, planområdets byggrätt visualiserad i grått, kumulativa effekter visualiserade i mörkgrått.

De vidare planerade byggrätterna leder till att den dominanta skalan från planområdet norr om Centralen fortsätter vidare mot öster och täpper ytterligare till rymden och siktlinjerna i det karakteristiskt luftiga och öppna stadsrummet.

Centralstationens uttryck minimeras än mer och Centralposthuset förminskas ytterligare.

Möjligheten att tillgodogöra sig den historiska bebyggelsens arkitektoniska uttryckskraft och berättarpotential på ett inlevelsefullt sätt beskärs fullständigt då kontakten med himlen helt försvinner för Centralstationen.

De kumulativa effekterna visar att det är ett mycket stort område som planeras med diversifierad volymuppställning mycket tätt inpå den befintliga bebyggelsen och torget. Massverkan överväldigar inte bara de enskilda byggnaderna utan hela stadsrummet med konsekvens att den göteborgska karaktären med sin likställda pragmatism helt förloras. Tillkommande volymuppställningar visar inget av likställdhet med de historiskt kommunikativa byggnaderna på platsen idag, med stadsrummet eller mellan varandra.

Deformationen av hela stadsrummets centraliserade axelverkan genom tyngdförskjutningen åt öster förstärks då fokus mot Centralstationens markerade mittparti förflyttas mot högdelarna. Högdelarna, som i förhållande till stadsrummet är placerade skevt utifrån kanalstadsplanen och befästningens betingade ordning, visar med obekymrad obalans att den tillkommande volymuppställningen saknar förankring i omgivande stadsbyggnadskontext och enbart förhåller sig till sin egen morfologi.

Synbild från Drottningtorgsbron

Vy från Drottningtorgsbron, planområdets byggrätt visualiserad i grått, kumulativa effekter visualiserade i mörkgrått.

Kumulativa effekter framträder med marginellt förstärkande effekter från denna vy.

Synbild från Drottningtorgets mitt

I denna vy framträder inga förstärkande kumulativa effekter.

Miljösammanhang Vallgraven

Synbild från Trädgårdsföreningen vid Vallgravens kant

Vy från trädgårdsföreningen, planområdets byggrätt visualiserad i grått, kumulativa effekter visualiserade i mörkgrått.

De ytterligare högpunkternas kumulativa effekter förstärker bedömningen av tillkommande volymuppställning som en främmande stadsstruktur. Massiviteten ökar då siktlinjer över Centralstationen ytterligare blockeras.

Miljösammanhang Stora Hamnkanalen

Synbild från korsningen Södra- och Västra Hamngatan

I denna vy framträder inga förstärkande kumulativa effekter.

Synbild från Tyska bron

I denna vy framträder inga förstärkande kumulativa effekter.

Sammanfattning kumulativa effekter

I utvärderingen av de kumulativa effekternas förstärkning av bedömd påverkan från planförslaget framträder att det framför allt är vyn över Drottningtorget från Slussplatsen som ytterligare påverkas. Detaljplanens påverkan på Drottningtorget har bedömts som mycket stor negativ påverkan, de kumulativa effekterna bekräftar och förstärker denna bedömning.

I utvärderingen av kumulativa effekter blir det också tydligt att de kumulativa effekterna överhuvudtaget inte framträder i Stora Hamnkanalens miljösammanhang, inte heller uppstår en avgörande förstärkning av negativ påverkan i samtliga vyer över Drottningtorget. För miljösammanhanget Vallgraven med vy från Trädgårdsföreningen bidrar de kumulativa effekterna med måttlig förstärkning av bedömd påverkan.

Det kan konstateras att det är den aktuella detaljplanen för område norr om Centralen som minskar upplevelse- och läsbarheten av riksintressets grunder. Vad beträffar de kumulativa effekterna, är det första hand från Slussplatsen och från de västra delarna av Drottningtorget som den redan mycket stora negativa påverkan på riksintressegrundena förstärks på ett mer påtagligt sätt. I studierna av vyerna i miljösammanhangen med enbart kumulativa effekter synliga, det vill säga annan pågående planering i staden förutom detaljplan för område norr om Centralen framträder följande resultat.

Miljösammanhang Drottningtorget

Synbild från Slussplatsen

Vy från Slussplatsen mot nordöst.

I vyn från Slussplatsen är det främst volymerna från detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster som framträder. En av högdelarna, den högsta delen placerad längst västerut, läses som om den ligger bakom Centralstationens huvudfasad.

Synbild från Drottningtorgsbron

Vy från Drottningtorgsbron mot norr.

I vyn från Drottningtorgsbron syns lägre tillkommande volymer norr om Kruthusgatan, och volymer från detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster, framför allt den högsta delen placerad längst västerut.

Synbild från Drottningtorgets mitt

Vy från Drottningtorgets mitt mot norr.

I vyn från mitt på Drottningtorgets mitt framträder enbart den högsta, mest västra delen av planerad exploatering i detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster.

Miljösammanhang Vallgraven

Synbild från Trädgårdsföreningen vid vallgravens kant

Vy från trädgårdsföreningen mot norr.

I denna vy från Trädgårdsföreningen syns Regionens hus och överdäckningen av Götaleden samt volymer i planen i ny Hisingsbro, allt norr om Kruthusgatan. Ovan Centralposthusets tak framträder det högsta och mest västligt placerade tornet i detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster.

Miljösammanhang Stora Hamnkanalen

Synbild från korsningen Södra- och Västra Hamngatan

Från korsningen Södra- och Västra Hamngatan framträder inget av de kumulativa effekterna, de döljs av rådhuset på Gustav Adolfs torg.

Synbild från Tyska bron

Vy från Tyska bron mot öster

Från Tyska bron i vyn mot nordöst framträder den mest västligt placerade och högsta volymen i detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster.

Förslag till åtgärder

Detaljplan för område norr om Centralen

De förslag till åtgärder som listats nedan har till syfte att minska den mycket stora negativa och stora negativa påverkan som planförslaget bedömts innebära för riksintressets grunder.

- Exploateringsnivån behöver minskas radikalt och volymerna omfördelas för att minimera den kraftiga skalförhöjningen mot Drottningtorget, vilket bland annat bör innebära en kraftig nedtagning av volymerna som frontar Drottningtorget och som sticker upp över bebyggelsen i Nordstanskvarten.
- För att minska den östliga förskjutningen av stadsrummets riktning som planområdets bebyggelse innebär, bör ett visuellt avstånd tillskapas mellan Centralstationens äldre huvudbyggnad och tillkommande bebyggelse i detaljplanen.
- Mot Drottningtorget bör bebyggelsen ges en front, likt en sammanhållen huvudfasad, detta för att stabilisera riktningen i stadsrummen och tillåta den befintliga bebyggelsens traditionella grammatik att tala ostört.
- Den arkitektoniska gestaltningen av de enskilda volymer som frontar Drottningtorget behöver ges en hög grad av bekräftande kontextualitet relativt Drottningtorgets särartade arkitektoniska typologi. Detta innebär den arkitektoniska grammatiken men också en påtaglighet i byggnadsverkens uttryck, materialitet, färgskala, förhållandet mellan glasade och slutna ytor.
- Planstyrning genom utformningsbestämmelser och tillhörande koppling till ett särskilt framtaget gestaltungsprogram är nödvändigt för att säkerställa en god arkitektonisk gestaltning som i första hand relaterar sig till den historiska miljön.

Kumulativa effekter

Förutsatt att ovan angivna förslag till åtgärder för att minska negativ påverkan av detaljplan för område norr om Centralen genomförs bör även volymerna i detaljplan område norr om Centralen del 2 mot öster omdisponeras. Omdisponeringen ska då syfta till att den västligt placerade och högsta exploateringen omfördelas så att den inte influerar stadsbilden samt upplevelse- och läsbarheten av riksintressegrunden på ett negativt sätt.

Källor

Antikvariskt planeringsunderlag, Centralposthusets om- och tillbyggnad del I, Göteborgs stad Stadsbyggnadskontoret, 2006

Antikvariskt planeringsunderlag, Centralposthusets om- och tillbyggnad del II, Göteborgs stad Stadsbyggnadskontoret, 2006

Detaljplan för Hotell i Centralposthuset, Drottningtorget, AKB antikvarisk konsekvensbeskrivning, Göteborgs stad Stadsbyggnadskontoret, 2008

Detaljplan för Karlavagnsplatsen, MKB-bilaga Kulturmiljö, Göteborgs stad Stadsbyggnadskontoret, 2015

Karlavagnsplatsen – kulturhistorisk stadsbildsanalys, Förstudie, Melica, 2015

Kulturmiljöbilaga till miljökonsekvensbeskrivning för detaljplaner för Västlänken, Station Centralens och Station Haga, Antiquum, 2014

Kulturvärden som resurs i stadsutveckling, antikvariskt underlag för programarbete, sydöstra city, inom Vallgraven, Göteborg, Tyréns och Nyréns Arkitektkontor, 2015

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, O län 1997-08-18, Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Carlotta, databas tillgänglig via Göteborgs stadsmuseum,
<http://62.88.129.39/carlotta/web>

Bilaga – Riksintressebeskrivningen

Göteborgs innerstad [O 2:1-5]

Motivering:

Storstadsmiljö, formad av funktionen som "Sveriges port mot väster" och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. Rikets främsta sjöfartsstad samt residens-, domkyrko- och universitets-stad, präglad av tre seklers handelsaristokrati. Ett av de förnämsta exemplen på 1600-talets stadsanläggnings- och befästningskonst, och på stadsbyggandet under 1800- och 1900- talen. Den göteborgska byggnadstraditionen med dess olika stadsdelskaraktärer.

Uttryck för riksintresset

1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna, och strax utanför stadskärnan skansarna Göta Lejon och Kronan samt Exercisheiden; andra uttryck för fästningsstaden - västerut från centrum mot älvmyningen - är lämningarna av Älvsborgs slott, det gamla amiralitetsvarvet, Nya Älvsborgs fästning och flottstationen Nya Varvet. 1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav, och den regelbundet planerade förstaden Haga med sin enklare rutnätsplan. Gatunät, tomtstruktur, bevarade och igenfyllda hamnkanaler. De solida köpmanshus av tegel som tillkom efter bränderna vid 1700-talets mitt. Karaktären hos "Hamngatorna" och de trånga bakgatorna, med huvudsakligen 2-3-våningshus. Utanför den gamla stadskärnan den trädkantade kanalen Fattighusån och Gamla Fattighuset av trä - hela miljön utmärkande för 1700-talets nedbrunna Göteborg - samt Gamla Allén vid Södra Vägen. Dessutom spridda rester av donationsjordarnas landerier.

Det tidiga 1800-talets stadsnydaning med stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vallgraven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Längs utsidan parker och gränsboulevarderna Nya Allén.

Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden med hamnanläggningar och bebyggelse från skilda tider, som visar hur kanalernas ursprungligen slutna innerhamnar fr. o. m. 1840- talet ersattes av älvstrandens djuphamn, och affärslivets utveckling från de gamla patricierhusen till varuhus och saluhallar. Kajer och sjöfartsanknuten bebyggelse som f. d. Ostindiska kompaniet och andra gamla handelshus kring Stora Hamnkanalen, kontor och ma-

gasin för handelsfirmor och rederier mot älven. Banker och försäkringsbolag vid Hamngatorna samt bostäder för olika sociala skikt. Donationsgrundade anläggningar som parker, sjukhus, skolor, museer och bostadsstiftelser.

Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdsel teknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tullpackhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna. De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyn och Vasagatan, de palatslika "parkkvarteren" och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. Högre upp i Vasastaden rester av tjänstemannaföreningens trädgårdsstad. Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandade med stadsmässiga landshövdingehus.

1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med de inledande decenniernas terränganpassade, oregelbundna planmönster, men även fullföljande av rutnätsstaden. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv. Övre Vasastaden- Lorensberg med institutionskomplex i parkmiljö och stenstadskvarter med inslag av landshövdingehus. Götaplatsen med omgivande kulturinstitutioner. Lorensbergs villastad och Nedre Johannebergs slutna hyreshuskvarter. Folkhemmets funktionella stadsbyggande i Övre Johanneberg med väderstrecksorienterade lamellhus i bergig naturmiljö.

Göteborgska särdrag i stadsbilden.

Stadssiluetten från älven och bergshöjderna runt staden med utblickar mot stadens omgivning. Den topografiskt och socialt betingade karaktären av många småstäder i storstaden, d. v. s. ett lapptäcke av tydligt åtskilda stadsdelar. Kanalstadens vattenstråk och kontakten med älven. Byggnadstraditionen med dominerande låg bebyggelsehöjd, det gula "Göteborgsteglet" med den carlbergiska nyklassicismen följt av medeltidsromantiken vid 1800-talets mitt, den rikt formade sena 1800-talsbebyggelsen i puts och tegel och med stort inslag av polykromi, landshövdingehuset och deras olika utvecklingsskeden. Gatukaraktären med gatsten och gånghällar i bohusgranit samt de rikliga inslagen av grönska i stadsbilden. Drag som visar på de livliga kontakterna med Storbritannien och Europas västra delar.

Göteborgs Stad
Stadsbyggnadskontoret

SWECO
Sweco Architects AB